

Novi problemi pedagogike.

Glavni mislec Kant je izrekel nekdanj uničujočo kritiko o dušeslovju, češ, ta znanost se ne bo nikdar in nikoli povzpela na stopnjo eksaktne prirodne vede.¹ Svojo smelo trditev je podprl takole: dušeslovje ne bo nikdar eksaktna znanost, 1. ker se matematika ne more uporabljati za merilo notranjim duševnim pojavom, ki se nam prikazujejo le v eni dimenziji, v času — in 2. ker se duševno snovanje ne da izpreminjati, kakor bi se nam zljubilo ter že opazovanje samo ob sebi alterira razpoloženost predmetovo.

Res je sicer, da nam matematika služi še le tam, kjer moremo izpreminjati dvoje količin; a res je pa tudi, da imajo naši duševni pojavi, naši občutki, predstave, čuvstva itd. razun časovne dimenzije še tudi dimenzijo intenzivnosti. Herbart je bil prvi, ki je s svojo psihologijo, opirajočo se na matematiko, izpodbil eden steber Kantove smelega trditve. A tudi drugi steber obsodbe, ki jo je podpisal veliki modre v Kraljevcu eksaktni psihologiji, se je že izdavna jel majati in leži za naših dni docela porušen na tleh.

Prvi sunek mu je povzročil Weber s svojim psihofizičnim zakonom (— odvisnost občutkov od intenzivnosti razdraženja čutil —), ker je jasno dokazal, da moremo tudi z zunanjimi faktorji samovoljno vplivati na duševno snovanje. Odsihdob so se vedno bolj in bolj očiščevali pojmi o zadači, ki je zastavljena znanstveni psihologiji. Učenjaki so jeli spoznavati, da je toli obožavana racionalna in tudi empirična psihologija pravzaprav le prirodo opis človeške duše, ki teži najbolj po tem, da vse zamotane duševne vozle in štrene lepo uredi pod vrhovno poveljstvo občnih pojmov, kakor čuvstvo, pamet, volja (— Wolff —) ali pa posadi na prestol predstavo (— Herbart.) A žalibog, samolastno opazovanje človeške duše, vglobljenje v svojo lastno notranjost je še našim učnim knjigam najnovejše dobe glavno torišče vseh dušeslovnih raziskavanj, kljubu temu, da še ni nihče ovrigel Langejeve² trditve,

¹ Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft*.

² Lange, *Geschichte des Materialismus*.

ki veli, da psihologija te baže še ni dokazala niti ene neovrgljive istine, in kljubu temu, da so novejši psihologi že izvečine krenili na nova pota.

Nova struja na polju dušeslovnega raziskavanja je že po raznih svojih zastopnikih krepko podprla bridko reklo: „Die Psychologie der bloßen Selbstbeobachtung ist ein Überlebniß vergangener Zeiten“ in je dokazala, da je racionalna psihologija v istem razmerju k istinitemu napredku dušeslovne vede, kakor prirodna filozofija Schellingova in Hegeljeva k razvoju eksaktnih prirodnih ved.¹

Podobni psihologi smatrajo eksperimentalno dušeslovje in psihologijo človeške družbe za glavni panogi znanstvene psihologije, a poleg tega se še opirajo tuintam na takozvano psihologijo živali in na dušeslovna raziskavanja z ozirom na otroško dobo.

Poleg Weberja in Feehnerja, ki sta pripravila pot novi psihološki struji, je bil W. Wundt eden izmed prvih in najduhovitejših mož, ki so nastopili kot proroki porajajoče se vede: eksperimentalne psihologije. Leta 1874. je izdal namreč svoje znamenito delo „Grundzüge der physiologischen Psychologie“, ki je izšlo pred nekaterimi leti že v 4. natisku z izvanredno pomnoženo vsebino.²

Leta 1879. je osnoval Wundt na lipskem vseučilišču prvi psihološki laboratorij, v katerem so se jeli proizvajati raznovrstni poskusi z ozirom na duševno snovanje človeško, in začel je tudi izdajati svoje znamenite „Philosophische Studien“, posvečene rezultatom tega laboratorija.

Toda nisem se namenil, da bi seznanil častite čitatelje Popotnikove z eksperimentalno psihologijo, kajti v ta namen bi moral napisati za uvod debelo knjigo o fiziologiji, ampak spregovoriti hočem dve, tri o njeni najmlajši hčerki, o eksperimentalni pedagogiki.

Wundt je zbral v svojem laboratoriju na Lipskem precejšnje število vrlih sorabotnikov, ki so vztrajno nadaljevali pričeto delo, razkropivši se poznejša leta križem svet. Prvi njegov asistent, Amerikanec Stanley Hall, je zasedel, vrnivši se v svojo domovino, učiteljsko stolico za psihologijo in pedagogiko na „Klarek University“ in je osnoval letam l. 1883. prvi psihološki laboratorij v Ameriki. Toda Stanley Hall je jel uporabljati eksperimentalno metodo tudi za pedagoška raziskavanja; s pomočjo učiteljev in učiteljic je nabral na ameriških šolah ogromen material v svrhu svojega proučevanja. Vendar ti podatki so bili zelo nezanesljivi, posebno zbok preobilice — 10.000 — opazovanih otrok. Nekateri teh narodnih učiteljev, ki so se posebno vglobili v pedagoške eksperimente, so postali sčasoma profesorji in so se pridružili neumornemu delovanju Stanleyja Halla ter so mu jeli pomagati orati docela neobdelano celino na pedagoškem polju. A za naših

¹ Wundt, Philosophische Studien, V.

² W. Wundt, Grundzüge der physiologischen Psychologie, 2 toma, 1893.

dni izhajata v Ameriki že dva časnika, „Pedagogical Seminary“ in „Educational Review“, ki sta posvečena v prvi vrsti eksperimentalnemu raziskavanju v šoli.

Pri nas, v Evropi, so se obrnili pogledi pedagogov veljakov na to novo plat pedagoške vede še le pred dobrim desetletjem, in sicer je ruski profesor Sikorski prvi krenil na novo pedagoško ledino, a za njim sta jo ubrala Ziehen in Schiller s svojimi „Sammlung von Abhandlungen auf dem Gebiete der pädagogischen Psychologie und Physiologie“, katerih je dosihdob izšlo že 9 knjižic. Sicer je že dokaj psihologov zadnja leta naglašalo imenitnost eksperimentalne metode za proučevanje pedagogike in izšlo je že precejšnje številec razprav o tem vprašanju, a sodobno sta najimenitnejša robotnika eksperimentalni pedagogiki znana francoska učenjaka Binet in Viktor Henri.

Poslednji je pred nekaterimi meseci napisal vezanimivo razpravo „O sedanjem stanju eksperimentalne pedagogike: njene metode in njena zadača“. Ne bo menda odveč, ako vsaj površno preletimo to originalno delo.

V začetku svoje razprave nam Victor Henri opisuje raznovrstne metode, ki se rabijo ali ki bi se vsaj mogle rabiti pri eksperimentih v šoli; nadalje ocenjuje lete metode in daje navodila, kako je treba izvrševati poskuse, kako se konstatujejo rezultati in kako se izvajajo iz njih zaključki. „Ali kako se neki eksperimentira z otroci v šoli?“ Da odgovorim na kratko: Eksperimenti niso nič drugega, kakor izbrana, raznovrstna dela, katera morajo učenci skupno ali pa posamezno izvrševati. Opravila so ali fizična — v katere namene so se konstruirali posebni, priprosti aparati — ali pa duševna. Rezultati so dostikrat tako enostavni, da se dajo izraževati s številom. Na podlagi teh rezultatov se določujejo razmerja posameznih funkcij in sicer pri enem učencu ali pa tudi pri mnogih, ki se na podlagi raziskavanj razdelé na skupine. Pri eksperimentiranju se je treba seve ravnati po natanko določenem programu. Za ilustracijo takih pravil navajam program, ki ga je sestavil Binet¹ za proučevanje strahu.

1. V kaki obliki in v katerih okoliščinah ste opazovali strah pri posameznih svojih učencih? (Opišite podrobno ta opazovanja.)

2. Kakšne fizične znake strahu ste opazili?

3. Koliko bojazljivih učencev imate? (Koliko jih je n. pr. izmed 30?)

4. Kakšno je zdravje te dece? (Fizični razvoj, teža, rast, mišična sila, spol, starost.)

5. Kakšen je njih značaj?

6. Kaj je vam znanega, kar bi utegnilo osobito vplivati na razvoj čuv-

¹ Année psychologique, 1896.

stva strahu pri posameznih učencih. Ali je čuvstvo strahu podedoval po starših? Kako vplivajo na dotičnega pripovedke o strahovih?

7. Kakšen je njihov umstveni razvoj?

8. Na kateri način bi se mogel dotični učenec najlažje ozdraviti?

V drugem delu svoje razprave je načrtal V. Henri glavne poteze obširne zadače, ki si jo je zastavila eksperimentalna pedagogika, a poleg tega je pregledno razvrstil rezultate, ki jih je leta veda že dosegla dosihdob. Ker je smoter eksperimentalni pedagogiki proučevanje fizičnega in psihičnega življenja otroškega, zato je pisatelj razpredelil obširno snov, naslanjaje se na človeško naravo, na petero skupin.

I. skupina. Fizična svojstva organizma. Lesem se uvrščajo vsa opazovanja, ki se tičejo telesnega razvoja otroškega, n. pr. izmerjenje rasti, teže, obsega raznih delov telesa; proučevanje z ozirom na delovanje srca in dihalnih organov, določevanje mišične sile, sposobnost za telesno delo, bistrota in jakost dviganja, in poslednjič razvrščanje po splošni energiji organizmov, po bolehnosti itd. Vsa ta vprašanja so izvečine že pojasnjena zbog ogromnega materiala, ki so ga nakupičili v svojih spisih Quetelet, Porter, Key, Gilbert itd. Natančen pregled vseh teh rezultatov je sestavil amerišanski učenjak Burk v svoji razpravi „O razvoju rasti in teže otroške“, a dopolnjujeta ga Binet in Henri v „Année psychologique“ (1898.)

II. skupina. Svojstva čutilov. Proučevanje vida, sluha in drugih čutov, ki so izvori duševnemu življenju, je sila težavno, kajti raziskovalci se ne bavijo le s patologičnimi pojavi, ampak oni iščejo razlike v intenzivnem delovanju čutilov normalnih otrok. Neutrudljivi Gilbert v Ameriki določuje občutljivost za barve takole: Dotičnemu učencu predloži 10 tablic rudeče boje, ki se razločujejo druga od druge po najneznatnejših niansah, a v roku mu da rudeč kolobarček ter veli, da naj izbere vse tiste tablice, ki so istobarvne kakor njegov vzorec. Čim več nabere učenec tablic, tem manjša je torej njegova sposobnost za razločevanje barvnih nians. V. Henri je sestavil svoja raziskavanja v obliki številnih količin v naslednjo razpredelnico (v kateri značijo manjši broji večjo občutljivost): (Glej na strani 37.)

Iz te razpredelbe je razvidno, da se razvija sposobnost učencev v razločevanju barv in teže vzporedno z njih starostjo, in sicer najbolj v dobi od 8—12 let; po spolih v tem slučaju ni posebne razlike. Pač pa je občutljivost za bolečine pri deklicah večja nego pri dečkih, in sicer je ta razlika okrog 6. leta najmanjša, a se pomnožuje od leta do leta.

III. skupina. Proučevanje duševnih procesov, ki se navadno zaznamujejo z izrazom „pamet“. Pisatelj ne pripoznava pedagogičskim razpravam o pameti, kakršne se nahajajo še za naših dni po vseh naučnih knjigah, da bi lete slonele na trdni znanstveni podlagi, ampak on smelo trdi, da „pedagogika bo še le tedaj popolnoma eksaktna, kadar se bodo proučili eksperi-

Starost	Občutljivost za razločevanje barv		Občutljivost za razločevanje teže		Občutljivost za bolečine	
	dečki	deklice	dečki	deklice	dečki	deklice
6 let	8.3	9.6	13.0	16.8	126	115
8 "	9.6	7.0	12.2	11.0	170	118
10 "	6.0	5.2	8.6	9.2	167	145
12 "	4.8	5.1	7.6	7.6	200	146
14 "	4.8	4.6	5.2	7.2	213	182
16 "	4.3	4.0	6.0	6.8	270	185
17 "	4.0	4.9	6.0	6.4	275	193
19 "	—	—	—	—	278	175

mentalnim potom vsi procesi, ki se v svoji celokupnosti imenujejo duševne zmožnosti učencev". Obširno razpravlja na to pisatelj o spominu. Učencem se veli, da naj prečitajo ali izgovore vrsto števil, besed, stavkov ali tudi kratko povestico, a za nekaj časa se pozovejo, da naj ponove to, kar so čitali ali pa se učili na pamet. Prav tako se uporabljajo v to svrho tudi razne barve, podobe in sploh raznovrstni predmeti. Pri vseh teh poskusih more eksperimentator izpreminjati: število predmetov, katere naj se bi zapomnil učenec, — čas, v katerem naj bi čital določene besede ali stavke in v katerem naj bi opazoval predmete, — in poslednjič odmor, po katerem se ponavlja na pamet. Menjaje te razne faktorje, moremo proučiti spomin vsestransko.

Oglejmo si vsaj prvo vrsto teh poskusov, namreč: koliko števil, besed in predmetov si more zapomniti učenec. V to svrho se pove učencem 4, 5, 6 . . . 10 števil, besed itd. a učenci morajo takoj v istem redu napisati izgovorjene besede, števila . . . Iz odgovorov se razvidi jasno, kako dolge vrste si more učenec zapomniti, oziroma pri kateri dolžini je jel delati napake.

Za vzgled navajam rezultate, ki jih je dobil Bourdon pri poskusih, proizvedenih s 100 učenci, v starosti 8—20 let (v razpredelnici je označeno, koliko odstotkov učencev si je zapomnilo brez napake dotične vrste števil, črk in besed):

Vrste števil.

5 števil	94 ⁰ / ₀ ,	od	8 do 13 let
6 "	22 ⁰ / ₀ ,	"	8 let
6 "	65 ⁰ / ₀ ,	"	9 do 20 "
7 "	15 ⁰ / ₀ ,	"	9 " 11 "
7 "	37 ⁰ / ₀ ,	"	12 " 20 "
8 "	20 ⁰ / ₀ ,	"	12 " 20 "

Vrste črk.				Vrste besed.			
5 črk	70 ⁰ / ₀	od 8 do 13 let		4 besede	86 ⁰ / ₀	od 8 do 13 let	
6 "	19 ⁰ / ₀	" 8 " 10 "		5 besed	25 ⁰ / ₀	8 let	
6 "	37 ⁰ / ₀	" 11 " 13 "		5 "	63 ⁰ / ₀	od 9 " 13 "	
6 "	57 ⁰ / ₀	" 14 " 20 "		5 "	83 ⁰ / ₀	" 14 " 20 "	
7 "	17 ⁰ / ₀	" 10 " 13 "		6 "	3 ⁰ / ₀	9 let	
7 "	39 ⁰ / ₀	" 14 " 20 "		6 "	32 ⁰ / ₀	od 10 " 13 "	
8 "	17 ⁰ / ₀	" 13 " 16 "		6 "	57 ⁰ / ₀	" 14 " 20 "	
8 "	35 ⁰ / ₀	" 17 " 20 "					

Iz te tabele se jasno razvidi, da se do 20. leta spomin za števila, črke in besede bolj in bolj razvija. To dejstvo je v očitnem nasprotju z dosedanjimi trditvami v pedagogičskih knjigah, kjer se pripoznava maksimum za intenzivnost spomina dobi od 12—14 let.

Prehajaje k proučevanju predstav, asociacij itd., navaja V. Henri tele poskuse:

a) Učencem se veli, da naj poiščejo n. pr. v 5 minutah sinonimne besede za: vojak, lep, slika, priden.

b) Učenci iščejo tekom 10 minut besede, končujoče se na -ie, -ak, -nu, -ek.

c) Poskuševalec narekuje vrsto besedi, a učenci jih morajo zvezati v pravilen stavek, n. dr. Buri, sovražnik, nevaren, kača, smel, ris, premeten, lisica. (Buri so sovražnik, nevaren kakor kača, smel kakor ris in premeten kakor lisica).

č) Poskusi z magičnim kvadratom.

d) Narekuje se stavek, v katerem je izpuščenih nekaj besedi in koje morajo poiskati učenci. S to metodo se bavi posebno temeljito Ebbinghaus.¹

IV. skupina. Čuvstva in afekti. Poskusi v tej skupini so sila težavni, ker se leti duševni procesi ne dajo z lahka tako vzbujati, da bi služili eksperimentalnemu raziskavanju. Toda tudi na tem polju so že razjasnjena neka-tera zanimiva vprašanja, kakor n. pr. raznovrstni vpliv čuvstev in afektov na krvni obtok in na dihanje. Prav tako še ni eksperimentalna pedagogika na trdnih tleh v V. skupini, kjer bi se naj poučili o občnih duševnih sposobnostih učenčevih. V. Henri se omejuje v tej skupini na razmotrivanje sugestije, razkrivajoč nam njeno čudovito snovanje v glavah mladeži in ka-žoč nam sredstva, s katerimi moremo zadetati ta skrivni vrecel prevelike duševne odvisnosti.

¹ Über eine neue Methode zur Prüfung geistiger Fähigkeiten. — Zeitschr. f. Psych. u. Phys. d. Sinnesorg. 1897.

Načrtal sem v kratkih potezah skromen croquis po smelih konturah veličastnega pedagoškega poslopja, ki se dviguje dan na dan višje pod nebo. Da se obrnejo pogledi črez domačo ograjo na širno svetovno polje in da se zblodi tuintam zanimanje za nove pedagoške probleme: to je namen tem vrsticam.

Brinjos.

Izbor snovi v zemljepisnem pouku.

Dragotin Přibil.

Važnost zemljepisnega pouka nam nalaga dolžnost, se potruditi za popolnitev tega pouka. — Ako hočemo ostati nepristranski, ne moremo trditi, da doseže vsaka šola učni in vzgojni smoter. Razven vnanjih razlogov, morajo tu dejstvovati gotovo nekateri notranji nedostatki, ki zadržujejo in ovirajo pravo uspešno delovanje. Kjer se nahajajo nedostatki, tam se morajo iskati in se morajo najti tudi sredstva v odpravo teh nedostatkov. Naš pouk v vseh strokah je torej zmožen popolnitve. — Ne more se trditi, da bi dosegla vsaka šola smoter v zemljepisnem pouku. Ne menim tu tistega smotra, katerega poda učni načrt, ampak onega, katerega si moramo postaviti sami, da postane pouk res tako važen, kakor se o njem trdi. In kako pa dosežemo, da postane zemljepisni pouk res tako vpliven, tako važen? — Ako te važnosti nikdar ne pozabimo, ako nam postane važnost pravi smoter v pouku.

Ta smoter mora biti vselej naš vzor, naša vodilna nit. Vzori so navadno nedosežni. Marsikateri, ki je stremil po vzoru, je omahnil na polovici pota, je izgubil up in pogum. Morebiti bi bil svoj cilj dosegel, morebiti bi se mu bil vsaj približal, če bi bil vztrajal v svojem stremljenju, če bi bil prekoračil z naporom vseh sil pogumno sovražne ovire, ali pa se ne dal zadrževati po nekaterih stranskih malenkostnih zadržkih. Saj pravi neka turška poslovice: „Ako potuješ v Meko, ne pripogibaj se vedno p'o kamenju, da prepodiš vse pse, ki nate lajajo; sicer ne bodeš molil Kabe in ne bodeš pil vode iz studenca Zemzem“.

Doseči učni in vzgojni smoter — naš vzor. Težko ga je doseči. Brez posebnega napora pride do njega le tisti učitelj, ki je za ta stan rojen in si je po srečnih proučevanjih svoje prirojene sile popolnil. Takšen učitelj bode smoter dosegel, kajti našel bode vselej prava sredstva za svoj namen in prekoračil mnogokrat instinktivno ovire, ki se nam dozdevajo uprav nepremagljive. — Kaj pa mi ostali, katerim mati narava ni dala vseh zmožnosti, ki jih mora imeti pravi učitelj, ki nimamo ravnokar imenovanih visokih

darov v sebi? Jeli smo prisiljeni vsled tega držati roke križem in k večjemu z grenkoto premišljevat brezsrčnost naše osode, ki nas je napravila učiteljem? Kar naš srečnejši tovariš po naravi ima, moramo mi doseči po marljivem samopopolnjevanju. Saj verujemo vsi v možnost vzgoje, saj verujemo vsi, da je mogoče izpremeniti samega sebe. Sicer bi ne bili s prepričanjem to, kar smo: učitelji in vzgojevalci. Stremiti moramo pred vsem, da pomnožimo naša sredstva, da popolnujemo naše znanje, da premagamo pogumno vse ovire in se ne udamo nikdar obupu. — Ako nam je zabranjeno doseči vzor, pravi smoter v našem pouku, pa skušajmo vsaj, se mu približevati, kolikor se le da.

Na dvojje točk se moramo vedno ozirati pri pouku: 1. na to, kaj podamo in 2. na to, kako to podamo, da sprejme učenec lažje nove predstave, jih uvrsti med stare, te pa zopet prilagodi novim. Paziti moramo z drugimi besedami na snov pouka in na metodo v ožjem pomenu. Oboje zahteva mnogo, mnogo pazljivosti. Pravo najde tu zopet samo pravi učitelj in to zopet po nekem prirojenem nagonu, mi vsi pa, ki ne moremo reči, da smo naznačeni od narave za učitelje, mi vsi drugi moramo uravnati oboje po pravilih, ki nam jih narekujeja dušeslovje in ukoslovje.

Kaj je važnejše, snov ali način pouka? — Gotovo moramo preje vedeti, kaj bomo podali, predno se zanimamo za to, kako bomo to podali. Umetnik mora imeti preje za izvršitev in proizvajanje svoje ideje primeren balvan mramorja, potem šele bode premišljeval, kako ga bode uporabil za svoj namen. Snov in metoda sta v neki neločljivi zvezi, a vendar je ta zveza takšna, da uravnava snov metodo in nikakor obratno. Menim, da mi ni treba o tem širje govoriti. — Najpreje se moramo pobriniti za snov, potem še le se bomo potrudili, priskrbeti primerno metodo.

Snov za zemljepisni pouk črpamo iz zemljepisja. Zemljepisje je veda, ki se peča z zemljo kot del vsemira, pojasnjuje in razlaga podobo zemeljske površine, ter preiskuje vzajemnost, v kateri se nahajajo deloma izobrazba površine, deloma podnebje in organiška bitja, zemljepisje razjasnjuje uslovja in zakone razprostranjenja organskih bitij po zemeljski površini; končno popisuje zemljepisje zemljo kot bivališče človeštva ter kaže vpliv bivališča na razvoj in zgodovino narodov.

Ta opredelba zemljepisja upravičuje delitev zemljepisja na astronomiško, fiziško in kulturno zemljepisje.

V razumitev nekaterih astronomiških razmerij so določeni računi neobhodno potrebni. Ker torej zahteva astronomiško zemljepisje znanje matematike, se imenuje ta del zemljepisja tudi matematiško zemljepisje. — V matematiškem zemljepisu spoznavamo stališče zemlje v vsemiru in v solnčnem sestavu; učimo se o zakonih, po katerih se gibljejo solnce, zemlja, mesec in druga nebna telesa, po katerih menjavajo letni časi, po katerih si sledita dan in

noč. Nadalje nam predočuje ta del zemljepisja velikost in podobo naše zemlje ter utemeljuje natanko orijentiranje v kraju in času.

Važnejšo nalogo izpolnjuje fiziško zemljepisje. Ono navaja velikost in lego kopnih delov zemeljskega površja v vesoljnem morju, navaja, kako segata kopno in morje drug v drugega, ter opisuje velikost in lego otokov in poluotokov. Ono nam predočuje navpično izobrazbo posameznih zemeljskih delov, navaja, kako menjajo na kopnem ravnina in gorovja in kako se razprezajo po njem tekoče in stoječe vode. Fiziško zemljepisje pa pojasnjuje tudi, kako vpliva kopno na vodovje in obratno. Ono zasleduje podnebje raznih zemeljskih predelov in kaže, kako je ono odvisno od kakovosti orografskih in hidrografiških razmer, od topline itd. Od podnebja in kakovosti tal je odvisen razvoj rastlinstva in živalstva. Fiziško zemljepisje uči, da so na določene zemeljske pasove navezane določene pasme živali in določene vrste rastlin.

Tretji del zemljepisja je menjal že večkrat svoje ime. Imenovali so ga historiško zemljepisje, radi njegovih stikov in ozke zveze z zgodovino človeštva, kulturno zemljepisje, ker se spoznava in ocenjuje v njem omika raznih narodov; v najnovejšem času nazivajo zemljepisci ta del tudi antropogeografijo, ker se peča s človeštvom in njega uredbami na zemlji. — Kulturno zemljepisje skuša razjasniti vpliv zemljepisnih razmer na človeštvo. Človek ne more bivati po vsej zemlji. Nakazani so mu v bivališče le določeni predeli z ugodnim podnebjem. Človek se tudi ne pomnožuje povsod enakomerno; razni deli zemlje imajo svoje pasme, udje ene pasme se zopet delé v popolnoma različne narode, ki govoré različne jezike, imajo posebne šege, posebne telesne in dušne lastnosti in se vsled teh razlik tudi združujejo v posebne države. — Kot vladar zemlje pa vpliva človek zopet obratno na naravo. On nakazuje rekam nove struge, zajezuje morskim valovom pot na kopno itd.

Kulturno zemljepisje delimo na narodopisno in politiško zemljepisje. Poslednje ima mnogo praktiške vrednosti. Ono navaja države, njih lego, velikost in meje ter pojasnjuje, kako izkorišča prebivalstvo prirodne zaklade, ako se peča s poljedelstvom, živinorejo, sadjarstvom, vinarstvom, z obrtjo; ako dobiva za ravnokar imenovano gospodarsko stroko sirovine na lastni zemlji, ali jih mora kupiti; politiško zemljepisje označi tudi trgovino vsake države ali dežele in poda tudi pregled trgovinskih sredstev — železnic itd. Politiško zemljepisje končno ocenjuje države po njih bogastvu in mogočnosti.

Toliko nalog mora torej zemljepisje izpolnjevati. Takšnim zadačam pa mora zemljepisje zadoščevati le v primernem obsegu. — Kakor so se razvile v novejši dobi sploh vse vede, tako se je tudi zemljepisje približalo v zadnjih desetletjih svoji popolnosti, in kakor danes ni več mogoče, da bi poedinec bil v vseh vedah pravi veščak, tako zahteva temeljito in vseobsežno znanje zemljepisja danes človeško življenje zase. V krajši dobi ni mogoče se polastiti tiste ogromne tvarine, ki se pomnožuje od leta do leta in raste neprenehoma v nedogled.

Obsežnost zemljepisja pa je vzrok, da moremo v šoli podati učencem le majhen, neznaten del te vede. Tudi ni vsa snov za šolo primerna, ker se ne vjema z vrhovnim smotrom šole, ker ne naobrazuje. Razvidno je torej, da moramo iz ogromne zemljepisne tvarine primerno snov izbrati. Izbor snovi pa ni lahek. Ravnati se moramo pri izbiranju po določenih pravilih, katere nam narekujejo naši temeljni vedi: dušeslovje in ukoslovje.

V naslednjem hočem podati najvažnejša pravila za izbor snovi v zemljepisnem pouku ter jih uvrstiti po njih važnosti.

I. Podajmo samo to, kar naobrazuje.

V življenju srečamo mnogo takšnih ljudi, ki so žrtvovali velik del svojega časa knjigi. O njih se govori, da so „požrli“ toliko in toliko mogočnih foliantov, da so presedeli cele noči pri kakšnem ogromnem „kompendiju“, da jih je mnogokrat pozdravila zora v tistem dušnem stanju, o katerem se govori: „Es war ihm von allem so dumm, als gieng ihm ein Mühlrad im Kopfe herum“.

Nekdaj so bili takšni „knjigožeri“ v velikih čislah pri ljudeh. Vse jih je pogledovalo z nekim tajnim strahom, z neko skrivno grozo, vse jih je spoštovalo in se jim klanjalo že od daleč. No danes ne moremo reči, da se klanja omikani del človeštva takšnim malikom. Da, dogaja se čisto ravno nasprotno: vse se posmehuje takšnim „visokoučenim“ ljudem, takšni vtelesnjeni knjigi. Zakaj? Ali nismo dolžni to posmehovanje strogo obsojati? Ali bi ne bilo bolj umestno, da nas oblije rdečica gneva, ako čitamo dovtipe, ki se pišejo na račun teh vedoželjnih mož, nego da se jim smejimo na vse grlo? Jeli to naša pieteta, naše spoštovanje do vede?! — In vendar — ta posmeh ima tehten vzrok. Ti knjigožeri so že zastareli, duh časa je tista sila, ki jih preganja. Duh časa namreč obsoja tudi enostransko naobrazene može, ki ne dajo ničesar od sebe, ki ne prinašajo človeštvu nobene koristi. Vsled tega ni težko razumeti dejstvo, da ima človeška družba mnogokrat može, ki so si z neumorno pridnostjo pridobili ogromno znanje v katerisibodi vedi, za nenaobrazene čudake, dočim spoštuje marsikaterega veterinjaka, o katerem je sicer znano, da si ni belil nikdar Bog ve kako glave, da niti ene noči ni presedel za knjigo, kot izvenredno naobreženega mladega, nadarjenega, duhovitega moža, ki vzbuja mnogo, mnogo nad. — In to se zgodi vse popolnoma naravnim načinom! Učeni knjigožer more pri današnjem stanju ved k večjemu en predmet tako pestovati, da si pridobi o njem nadobično znanje, dočim kaže v vseh drugih vedah samo sijajno — nevednost. Govoril bode samo tedaj, ako se meni družba o njegovi vedi, dočim ga prisili nevednost v vsakem drugem slučaju molčati; ako pa kdo prosi, da bi izrazil svoje mnenje tudi o drugih stvareh, tedaj se ta učena

glava navadno osmeši in tako neizmerno škoduje svojemu ugledu. — Tisti mladi veteranjak pa nasprotno o vsem nekaj ve. Mnogokrat se mu posreči, da njegovi nazori, njegova mnenja družbo uprav presenetijo. Vsestranska naobrazba je tu pobedila enostransko lažinaobrazbo.

Zgodi se pa tudi lahko, da najdete človeka, ki je dovršil recimo srednjo šolo; pridobil je iz vseh ved neko določeno množico predstav. Njegov tovariš je ravno toliko pridobil, a učil se je drugje. Kako potem, da se ta enako-naobražena človeka v družbi tako razlikujeta. Prvi ne zna govoriti o najpriprostejih „vprašanjih“, drugi pa sijajno kaže, da je povsod „doma“. — Vzrok temu je ta, da ima prvi dovolj materiala, a ga ne ve uporabljati, dočim pa drugi ta material vsled formalne svoje naobrazbe uporablja na najbolj uspešni način. — Tu vidimo materialno in formalno naobrazbo v nasprotju. Tu vidimo, da materialna naobrazba ne zadostuje, ampak da se uveljavi nje vrednost samo v zvezi s formalno naobrazbo. — Sokrat je trdil vse svoje življenje, da ne ve ničesar. In vendar mu je pridobila njegova vsestranska naobrazba, njegova formalna naobrazba navdušene privrženice in učence, njegovemu imenu pa ovekovečila častno mesto v zgodovini.

Na ta dejstva se mora ozirati tudi šola. Ni dovolj, ako podaš učencu samo znanje, ako mu vsiliš nekoliko predstav. Znanje samo ob sebi je mrtvo. Mnogo, kar ponese učence iz naše šole, je mrtev, nadležen tovor. Mrtvemu trupu je treba vzdihniti živo moč, potem učenec ne bode tako hitro pozabil, kar se je v šoli naučil. Kar učenec pridobi, mora znati tudi uporabiti in sicer o pravem času uporabiti, sicer nima zanj nobene cene. — In koliko se poda v sedanji šoli takšnega, kar učenec takoj pozabi. In tega niti škoda ni, da pozabi, škoda je samo za dragoceni čas, ki se je po nepotrebnem zamudil. — Šola mora to podajati, kar povečuje moč duše, kar torej ne naobrazuje samo materialno, ampak tudi formalno. Šola mora skrbeti, da učenčeva duša nove predstave primerno asimilira in potem vselej uporablja, da mu ne bodo mrtev zakopan talent, ampak živa glavica, ki prinaša obresti po sto od sto.

In kaj povišuje formalno moč duše? — To, kar se da mnogostransko uporabiti, kar ne ostaja v duši osamljeno, ampak se veže z drugimi predstavami, kar se da spraviti z drugimi predstavami v organsko celoto, kar sili naše duševne moči se truditi, kar nas sili misliti, kar nam blaži čustva in krepi našo voljo. To naobrazuje formalno, to ima pravo vrednost in to se mora v šoli podajati.

In vendar — preveč formalno naobraženje, zgolj formalno naobraženje — ne velja. Moč duha se kaže na materiji, poleg formalne naobrazbe zahteva tudi materialna naobrazba svoje pravice. In teh pravic ne smemo ji odrekati. Da, tudi materialno mora pouk naobraziti, samo prevladati ne sme materialno naobraženje v šoli nikdar. Materialno naobrazuje živ-

ljenje, v šoli pa moramo skrbeti, da uporabimo pičlo dobo, katero dovoljuje naša družba v naobrazbo in vzgojo, pretežno za formalno naobrazbo, katere življenje v takšni meri ne more podati kakor materialno naobrazbo.

Vsa snov zemljepisnega pouka naj bo tako izbrana, da naobrazuje formalno in materialno. — Žalibog, povedati moramo neovrgljivo resnico, da se je vršil pouk v zemljepisju do poslednje dobe prav nepovoljno, — še več, reči moramo, da se vrši še danes na nekaterih šolah prav nepovoljno. Nekateri učitelji namreč še vedno izbirajo le takšno zemljepisno snov, ki naobrazuje samo materialno. Sama materija, same prazne predstave, drugega nič. Podajale so se (in se deloma še podajajo) samo številke, sama statistika, in v tem morju številk je utonil sveži duh učencev. Podajala so se tuja imena, nepregledne vrste imen. Kako bi naj ta suha hrana učencem prijala? Podajale so se predstave, ki niso našle v učenčevi duši najmanjšega odmeva, kratko, storilo se je vse, da je izgubil zemljepisni pouk vso zanimivost. Pouk je bil suhoparen, morilen, vsaka podana predstava je kmalu brezsledno izginila. Ostala je prazna glava in prazno srce.

Številke in imena so dim, ki se izgubi v zraku. Nekaj časa kroži okoli ognjišča, potem ga pa oko več ne vidi. Številke niso prinesle sadu; kar pa ne prinese sadu, je nepotrebno. Nekdanji pouk v zemljepisju je bil pravi nebodigatreba, prava nesmisel. Če je kakšno dušno moč razvijal, je bil to k večjemu spomin. A kje so druge dušne sile? — O, ne številk podajati! Podajajte to, kar naobrazuje vse dušne moči, jači um itd., kar naobrazuje tudi formalno, ne samo materialno.

Ako hočemo vedeti, kateri del zemljepisja se bode v šoli bolj pestoval in kaj se bode iz snovi matematiškega, fiziškega in kulturnega zemljepisja za šolo izbralo, moramo le premisliti, katera snov podaja formalno in materialno naobrazbo ob enem v večji meri. Podalo se bode vse to, kar sili učenca misliti, primerjati, iskati razloge, kargu uči natanko nazirati, soditi in sklepati. Umevno je, da bode menjala snov, ki krepi spomin, s tako, ki razvija domišljijo itd. Največ takšne vsestransko naobrazujoče snovi nuja fiziško zemljepisje, zato se moramo nanj tudi najbolj ozirati.

Pomniti je, da naj učitelj samo to poda, kar je posebno karakteristično za vse predmete, ki spadajo v obseg enega pojma. Učitelj naj ne zahteva, da mu učenec našteje in opiše vse ognjenike ali sopke vsega sveta. Dovolj bode, ako mu pozna učenec le enega ali dva ognjenika, a pri teh ve natanko, kako delujeta, kaj povzročujeta itd. Dovolj bode, ako pozna učenec eno reko, ki tvori takozvani delta, a tu natanko pove tudi vzrok, zakaj je delta nastal, ako našteje samo eno reko, ki preplava periodično svoje porečje, a tu vse posledice dobro pozna.

Kaj tudi koristi, ako ve učenec danes, koliko mest in trgov ima Nižje Avstrijsko, ako ve, koliko prebivalcev ima Korneuburg; to pozabi kmalu. Razloži mu, zakaj je Dunaj tako velik, zakaj je moral Dunaj tam nastati, kjer stoji, zakaj mora biti Dunaj glavno mesto našega cesarstva in storil si mnogo več. Učenčeva duša je pridobila nove predstave in novo moč.

(Konec prih.)

Cesarska pesem.

Obravnava na višji stopnji. Tretjo berilo št. 222.

Spisal Ant. Godec-Lembach.

I. Priprava in smoter.

V vsakem berilu, ki ste jih do sedaj rabili, se nahaja pesem, katero ste že mnogokrat peli v šoli in večkrat tudi v cerkvi. Katero pesem pa menim? Cesarsko pesem. Pesem se zavoljo tega tako imenuje, ker se je zložila v čast in slavo našemu presvitlemu cesarju. Dolžnost vsakega avstrijskega državljanja je, da to pesem ne samo na pamet zna, ampak da nje besede tudi popolnoma razume. Zato hočemo danes cesarsko pesem natančneje razmotrivati.

II. Podavanje.

a) Deklamiranje pesmi, ker jo učenci že znajo na pamet.

b) Premotrivanje vsebine.

Kako se imenujejo odstavki pesni? Kitice. Kako se imenujejo vrste vsake kitice? Stihi, verzi. Čitaj torej prvo kitico! Kako se glasita prva dva stiha te kitice? Bog ohrani S temi besedami je povedana neka želja. Kdo izraža to željo? Mi. Ker se štejemo k avstrijskim državljanom, lahko rečemo: Avstrijski državljani imajo to željo. Koga naj Bog ohrani in obvaruje? Cesarja, Avstrijo. Kako se imenuje naš cesar? Franc Jožef I. Kaj bi lahko stavili namesto besede „Avstrijo“? Domovino, državo, cesarstvo. Mi torej želimo, ljubi Bog naj našega cesarja še mnogo let ohrani ter ga obvaruje vsake nezgode in nesreče; on naj dalje cesarstvo ohrani v sedanjí velikosti, prebivalce pa naj varuje vojske, draginje, lakote in drugih nesreč.

Beri druga dva stiha prve kitice! S temi besedami se spet izraža želja. Komu naj gospodari? Nam. Koga pomeni beseda „nam“? Vse ljudstvo. Kako naj gospodari? Modro. Cesar naj modro gospodari, se pravi: On naj z modrim uredbami in zakoni svoje narode osrečuje. To je pa jako težka naloga. Česa potrebuje cesar, da jo izvrši? Pomoči. Najboljša pomoč vsakega človeka, torej tudi cesarja pa je vera, zaupanje v božjo pomoč. Le

če cesarju Bog pomaga, tedaj bo modro in mogočno vladal. Hočemo zato Boga prositi, naj podeli našemu cesarju modrost in moč.

Kako se glasita daljni dve vrsti prve kitice? S temi besedami izražamo obljubo. Kaj hočemo storiti? Krono braniti. Krona je znamenje cesarske časti in mogočnosti. Od koga je cesar podedoval krono, kakor tudi pravice? Od pradedov. Krono dedno zoper vse sovražnike braniti se pravi: Pravice cesarja proti vsakemu sovražniku braniti. Beri zadnji dve vrsti prve kitice! Kako se imenuje rodovina, iz katere je naš cesar? Habsburg, habsbursko-lotarinška. Rodovina habsburska že vlada nad 600 let v Avstriji in pod njeno vlado je postala tako velika, srečna in mogočna, kakor je sedaj in upamo, da bode tudi naprej tako. Kaj se torej pove v prvi kitici? Dve želji in ena obljuba. Kako se glasita ti dve želji? Bog naj cesarja in Avstrijo ohrani in obvaruje; naj pa da cesarju tudi modrost in moč pri vladanju. Kako se glasi obljuba? Hočemo pravice cesarja proti vsakemu sovražniku braniti.

Beri drugo kitico! Kako se glasita prva dva stiha te kitice? Te besede spet izražajo obljubo . . . Kaj hočemo storiti? Za dolžnost in pravico stati. Stati se toliko pravi, kakor se za pravico poganjati in svoje dolžnosti spolnjevati. Kako pa naj vsak to stori? Pošteno in zvesto.

Kako se glasita druga dva stiha druge kitice? Kaj tudi te besede izražajo? Obljubo . . . Kaj hočemo storiti? V boj iti. Kdaj pa? Če bo treba. To se pravi: Takrat, če domovini preti nevarnost. Kako se hočemo bojevati? S srčnim upom. To se pravi: Z upom na zmago, na srečen izid brez strahu in trepetanja. S takimi mislimi so se Avstrijci vedno podajali v boj in kakor nam zgodovina pravi, tudi mnogokrat zmagali. Če se spominjamo sijajnih zmag avstrijske vojske, tedaj lahko z navdušenjem obljubimo, za cesarja in domovino vse darovati. To obljubo izražajo zadnje štiri vrste te kitice! Kako se glasijo? Kaj bi lahko rekli namesto „iz viharja“? iz boja, iz bojišča. Kaj namesto „naša vojska?“ Naši vojaki, naša armada. Kaka ni prišla iz viharja? Brez slave, to se pravi: Naša vojska je priborila že mnogo zmag.

Povejmo kratko vsebino druge kitice! Kaj izraža? Obljube. Kako se glasijo te obljube? Hočemo se za pravice poganjati, vse dolžnosti spolnjevati; če je domovina v nevarnosti, se za njo hrabro bojevati in tudi življenje in premoženje za cesarja darovati.

Čitaj tretjo kitico! Čitaj prvi dve vrsti te kitice!

Te besede izražajo željo. Kaj si pridobijo ljudje s pridnostjo? Premoženje. Kdaj je to v nevarnosti? Kadar je vojska ali pa notranji nemiri. Kdo naj varuje premoženje miroljubnih ljudi? Vojščaki z orožjem v roki.

Katere dolžnosti ima vojaštvo? Braniti domovino in imovino vsakoga. Katere stanove še poznaš razn vojaškega? Kmečki, rokodelski, trgovski itd. Za kaj skrbi kmečki stan? Kmet prideljuje živež vsem drugim stanovom.

Kaj nam priskrbujejo rokodelci? Rokodelci izdelujejo obleko, stanovanje in druge reči za vse stanove. So pa še stanovi, ki ne delajo z rokami, ampak z glavo in tako koristijo drugim ljudem, da jih poučujejo. To so umetniki, učenjaki, uradniki, duhovniki, učitelji itd. To, s čimer se ti baviš, so umetnosti in znanosti. Kako se pa imenuje v pesmi želja, ki govori o znanosti in umetnosti? Bistri duh pa premaguje . . . Z izrazom „bistri duh“ označujemo vse duševne moči, ki jih uporabljajo učenjaki, umetniki: pamet, um, spomin, domišljija. S tem orodjem naj učenjaki in umetniki znagujejo, to se pravi, njih dela naj prekašajo sodruge v tujih državah.

Če se torej prebivalci v državi mnogo trudijo, postane dežela srečna in bogata; če se pa še bodo tudi pridno gojile znanosti in umetnosti, bode naša domovina slovela in povsod se bode častno imenovala. Vse to naši domovini želimo; kako je ta želja v cesarki pesmi izražena? Slava naj deželi klije . . .

Kakšna naj torej bo naša dežela? Slavna. Kako je to povedano v pesmi? Slava naj Beseda „kljie“ pomeni toliko, kakor „cveti“; n. pr. ko spomladi sneg skopni, že se prikaže iz zemlje mnogo cvetlic, in mi rečemo, da prikljiejo in začnejo cvesti vsled dobredejnega solnea. Katero besedo lahko postavimo namesto „blagor“? Sreča.

Čitaj zadnji dve vrsti 3. kitice! Kod sije solnce? Po vsej zemlji. Ali sije le po nekaterih deželah? Ne, ampak po vsej domovini, po vsej Avstriji. V katerem času zamorejo le državljani domovini koristiti? V mirnem času, v miru. Kaj torej želimo vsej Avstriji? Da bi vladal v njej mir in bi se mogla razvijati. Kako je to v pesmi povedano? Cveti mirna

V tretji kitici so izražene same želje. Kako se glasijo? Vojaki naj branijo premoženje mirnih državljanov; znanosti in umetnosti naj se pridno gojijo; domovina naj bode slavna in srečna, vsa Avstrija naj se v miru razvija!

Čitaj četrto kitico! Kako se glasita prvi dve vrsti četrte kitice? Te besede izražajo poziv. One pomenijo toliko, kakor: Bodimo složni za čast in srečo drage domovine. Zakaj pa se moramo trdno skleniti? Zato, ker sloga pravo moč rodi. Kdo ve pregovor o slogi? V slogi je moč. Sloga jači, nesloga tlači. Kaj lahko rečemo namesto besede sloga? Složnost, edinstvo.

Beri nasledni dve vrsti 4. kitice! Te besede nas spominjajo gesla našega cesarja. Kako se glasi tisto? Z združenimi močmi — Viribus unitis. Cesar je naš deželni oče, mi smo njegovi deželni otroci, torej tako rekoč brati in sestre, katere veže med seboj ljubezen do cesarja in domovine. Moremo torej vedno le eden cilj imeti in ta je: domovini koristiti, za njen blagor vse storiti. Če bodemo v tem smislu delovali, tedaj se bodo izpolnile vse želje, ki so zapopadene v cesarski pesmi; tedaj bosta cesar in država srečna, in Avstrija bo obstala večno. Te so misli zadnjih štirih stihov te kitice! Kako se glasijo? Ako združimo moči

Četrta kitica izraža torej važen poziv na vse prebivalce širne Avstrije. Kako se ta glasi? Vsi se naj združijo, da tako lažje koristijo domovini.

Čitaj peto kitico! Kako se glasijo prvi štirje stih? „In . . . žlahtnosti“. Kdo je vladal na strani našega cesarja? Cesarica. Kako se je imenovala? Elizabeta. Kaj rečeš namesto besede „zaročnica“? Žena, gospa. Kakšna sta si cesar in cesarica? Ene misli in krvi. Ona sta enake krvi, sta si sorodna. Ene misli sta bila, ker sta kakor oče in mati skrbela za svoje podložnike, sploh v vsakem oziru oba plemenitega značaja. Kaj pomenijo besede dušne žlahtnosti? Lepe, plemenite lastnosti ali čednosti. Takšne so bile: pobožnost, radodarnost, ljubeznjivost i. dr. Vešli kakšen vzgled usmiljenega srea cesarice Elizabete? Cesarica Elizabeta in pletarka, Cesarica in kmetica (Glej „Pri-povedke z avstrijske zgodovine“, spisal Jak. Dimnik in Koledar Družbe sv. Mohorja 1900!)

Kako se glasijo zadnje štiri vrste cesarske pesmi? Te besede izražajo željo. Kaj se želi? Ljubi Bog naj mnogo sreče podeli cesarju in cesarici. Lizabeta stoji namesto „Elizabeta“. Komu se še želi sreča? Vsej habsburški hiši, to se pravi: vsem sorodnikom našega cesarja, posebno pa njegovim otrokom. Zadnja kitica izraža torej same želje. Katere so te želje? Ljubi Bog naj podeli cesarju, cesarici in vsej habsburški rodovini obilo sreče.

Na koga se pa ne morejo več te želje ozirati? Na cesarico. Zakaj ne? Ker je ni več med živimi. Kedaj in kje je umrla? 10. septembra 1898. l. v mestu Genevi v Švici, v deželi, v kateri še zdaj stoje razvaline grada Habsburg. Kakšne smrti je umrla? Umoril jo je brezvesten hudobnež. Žalovali so takrat vsi avstrijski narodi, ker je bila vsem dobra mati.

III. Zveza.

1. Povej kratko vsebino cesarske pesmi.

2. Ponovitev znanih pesmi patriotične vsebine, n. pr. „Spartanka“, „Domovina“, „Avstrija za vse“ — „Avstrija moja“.

IV. Shvatba.

Kedaj pojemo v cerkvi cesarsko pesem? Na rojstni dan našega cesarja, na god cesarjev, prej tudi na god cesaričin. Kedaj smo jo peli v šoli? Ko smo obhajali petdesetletnico vladarstva našega cesarja, ko smo otvorili novo šolsko poslopje in še pri raznih drugih prilikah. Lepe so besede cesarske pesmi, posebno če jih dobro razumemo. K čemu nas vzpodbujajo? K ljubezni do cesarja in domovine, k složnemu delovanju za blagor očetnjave. Kedaj pa boste vi zamogli kaj storiti za cesarja in za domovino? Kadar bomo odrasli in postali vojaki. Vojak mora vse zapustiti, stariše, dom, imovino ter ne boječ se za svoje življenje iti navdušen v boj, če ga kliče cesar in varnost domovine. Ali pa samo vojaki koristijo domovini? Ne, ampak vsak odrasel človek v svojem stanu. Kako pa? Ako se natančno ravna po zakonih in izpolnjuje vestno svoje dolžnosti. Svoje stanovske dolžnosti zamore samo

tisti natančno spolnjevati, ki se je tega že v mladosti vadil in se marsikaj naučil. Če hočete torej enkrat cesarju in domovini služiti, morate se sedaj že vaditi svoje dolžnosti izpolnjevati. Le tako boste postali enkrat dobri avstrijski državljani. Spominjajte se pri vsaki priložnosti mojih besed in pojte radi z vso navdušenostjo cesarsko pesem!

V. Uporaba.

Kako je nastala cesarska pesem.

Kako se imenujejo možje, ki zlagajo pesmi? Pesniki. Sedanjo nemško cesarsko pesem je zložil Janez Gabrijel Seidl. Bil je rojen Dunajčan in tudi mnogo let profesor v Celju, pozneje ces. uradnik na Dunaju. Ko je obhajal svojo sedemdesetletnico, odlikoval ga je cesar z visokim redom. Leto pozneje (1875) je umrl, 71 let star. Ponovi vse, kar sem vam o pesniku nemške cesarske pesmi povedal!

Cesarsko pesem je zložil Seidl leta 1854. Iz nemščine se je prevela na vse druge avstrijske jezike. Prvi slovenski prevod je bil natisnen l. 1855. v „Novicah“. Cesarsko pesem je sicer več pesnikov preložilo na slovenski jezik. A vlada se je odločila za besedilo, ki se nahaja v naših čitankah in ki se poje po vsem Slovenskem.

Avstrijski narodi so pa že poprej tudi imeli cesarsko pesem. Prva je nastala leta 1796. Kdo je takrat vladal? Cesar Franc. Prva kitica te pesmi se je v V. Vodnikovem prevodu glasila tako-le:

Bog obvaruj cesar Franca,	Njega dni ne bode konca,
Srečo, zdravje Bog mu daj!	Svetlo solnce njemu sej!
Ljubezniv'ga naš'ga Franca	Bog obvaruj cesar Franca,
Nebo varuj vekomaj!	Srečo, zdravje Bog mu daj!

Napev je zložil skladatelj, ki je takrat živel na Dunaju. Znabiti že ve od vas kdo njegovo ime: Jožef Hajdn. Pesem se je prvikrat pela na rojstni dan cesarja Franca l. 12. februarja 1797. na Dunaju v vseh gledališčih. Dunajčanje so jo stojé poslušali in na ves glas klicali „Slava!“ dobremu cesarju Francu l. Hajdn je dobil od cesarja lepo vsoto denarja in cesarjevo podobo v znamenje najvišje naklonjenosti. Od tega časa se je cesarska pesem hitro udomačila, in po širni Avstriji so jo znali kmalu na pamet. Reči se sme, da nima nobena država tako lepe cesarske pesmi, kakor jo imamo mi.

Kedaj je umrl cesar Franc? (1835.) Kdo je potem zasedel avstrijski prestol? Njegov najstarejši sin Ferdinand. Ker se torej nov cesar ni več imenoval Franc, ampak Ferdinand, se je morala cesarska pesem izpremeniti.

Prva kitica nove cesarske pesmi se je glasila:

Blagor našemu cesarju,	Večni! Tvoja roka dala
Ferdinandu milemu!	Ga je za namestnika,
Blagor njemu, poglavarju,	Tvoja roka bo var'vala,
In cesarstvu celemu!	Ferdinanda milega.

Preložil jo je v slovenščino naš nepozabni Anton Martin Slomšek.

Do katerega leta je vladal cesar Ferdinand? (1848.) Kaj pa po tem? Vladarstvu se je odpovedal. Kdo bi imel biti njegov naslednik, ker je bil cesar brez otrok? Brat Franc Karol. Ta pa se je odpovedal nasledstvu in zasedel je avstrijski prestol njegov najstarejši sin Franc Jožef 2. dec. 1848, še le 18 let star.

Sedaj so zopet morali predrugačiti cesarsko pesem. Na Dunaju so razpisali nagrado onemu, ki bo zložil najboljšo nemško cesarsko pesem. Mnogo pisateljev, ki so čutili kaj pevske žile v sebi, se je oglasilo, zmagala pa je Seidlova. Ta je bila torej uradno razglašena kot edina prava cesarska pesem. Pela se je in se še poje po prejšnjem Hajdn-ovem napevu.

Začetkoma je imela nova cesarka pesem samo štiri kitice. Ko se je poročil cesar z bavarsko princesinjo Elizabeto, se je pristavila peta kitica.

Cesarska pesem je naša najlepša pesem. Otroci, dobro si jo zapomnite in kjerkoli se bode pela, pojte jo vsi z navdušenim srcem!

Matematiški problem v slovnici.

Spisal Fr. Ilešič.

(Konec.)

III.

O številu glavnih števnikov je opomniti, da se eden seveda sklanja v ednini, dva v dvojini, tri, štiri v množini, pet itd. tudi v množini v tistih sklonih, v katerih je pridevnik; v 1. in 4. sklonu je samostalniki ednine, zato stoji glagolski povedek v stavku: pet hiš je zgorelo, v ednini. Ker je pet samo ženskega spola in bi radi tega pričakovali zgorela, so nekateri mislili, da je to brezosebko stavek; bodisi da umevamo to slovniški tako ali drugače, jasno je le to, kako bi taka slovniška skladnost povedka „zgorela“ z osebkom „pet“ bila v obraz abstraktnosti osebkov „pet“; abstraktnost besede pet pa se kaže najlepše baš v tem, da ne prenaša povedka v množini.

Pet, šest so abstraktni samostalniki; to je v tem zmislu umeti, da ne pomenijo pet klobukov ali pet rib ali pet mest, ampak samo tisto, po čemer se klobuki, ribe, mesta razločujejo od petih klobukov, rib, mest. Kaj pa je to ločilo? morda kaka lastnost, kvaliteta? Nikakor ne! Vseh pet klobukov ima bistvene lastnosti klobukov sploh, za nebstvene pa nam ne gre. Ali jih loči razmerje (relacija) do subjekta, ki jih šteje, ali do kake druge reči, kakor

bližina mest, podobnost klobukov? Morebiti bi kdo mislil na relacijo nasprotja do vseh drugih klobukov, res je to nekaka ločitev od drugih, a ob enem in še bolj njih združitve v enoto, skratka: kompleksija.

Kompleksije so z relacijami vred plodovi našega razuma: „entia rationis cum fundamento in re“. Kot kompleksija je pet abstraktna predstava, ali idealna predstava tudi, če štejem kako konkretno reč; pet klobukov, sploh vsa števila so idealne predstave, katerih ni povzeti s predmetov kakor barvo ali kaj takega; vsako število je idealna predstava, dodana iz samotvorne moči duševne predstavam konkretnih reči; vsako število je ena duševna enota; vsak števniki, ki je izraz števila, je samostalni ednine.

S tem se ne ujemajo števniki: eden, dva, tri, štiri, katerih slovnisko število se ne ujema z edninskim pojmom vseh števnikov, marveč se ravna po številu štete reči. Pri tem nas to najmanj moti, da se dodene plod našega mišljenja rečem kakor kaka lastnost, tako je tudi drugod; važnejše je vprašanje, zakaj to ujemanje pri prvih štirih števnikih, zakaj ne pri naslednjih. Odgovor na to je pač ta, da so že štirje predmeti nazorno predstavi, zato se jim nenazorno število dodene le kakor pojasnilo; kar jih je čez, ni več nazorno predstavno, namesto „nazora“ stopi v ospredje idealna misel, odnosnost, ki se ji pokori sicer neuredljivo konkretno gradivo.

Pojem števila po takem lepše izraža ednina „pet“ nego množina „štiri“ in rodilna množina „petih“ itd.

Poleg stare slovenščine sklanjajo še dandanašnji „pet“ itd. kot abstrakten samostalni v ednini i-jevske sklanje česčina, ruščina, tudi preprosta govorica poljska.

IV.

O sklanji števnikov smo že vse povedali, kar navadno uče slovnice. Pravilno se govori: s tremi goldinarji, izmed desetih učencev: tako tudi: z dvema se je pripeljal, s tremi, šestimi (sc. konji): nadalje: od dveh do štirih (sc. ur) imamo šolo; od dveh do petih (sc. ur) se učimo; ob eni, ob dveh, treh, petih; tako tudi: po štirih hoditi (sc. udih).

Vprašali bi pa lahko, zakaj sta ohranila baš nominativ in akuzativ svoj samostalniški značaj. Tu moremo le ugibati; kar zavzema po času in pomenu prvo mesto med predstavami, to je logiški osebek, navadno tudi slovniski, katerega sklon je nominativ; kadar torej poudarjamo število, je njega jezikovni izraz nominativ, narobe, kadar je števniki nominativ, se odlikuje med predstavami število kot samostalen pojem. Tožilniško razmerje je sicer ime-novalniku direktno nasprotno, vendar baš vsled tega eminentno, bi rekel, z njim recipročno, da dostikrat ne veš ali je nominativ osebek ali akuzativ; že v stavku „pet hiš je pogorelo“ se lahko podvomi, kateri sklon je pet. Gledé na to stvarno zamenljivost in pogostno jezikovno (oblikovno) enakost obeh sklonov nam ne more biti pretežko umljivo, da se je tožilnik pet ohranil z imenovalnikom pet.

Obratno vprašanje: Zakaj in kako smo dobili iz stsl. besedila: „bezt peti mest“ naše: „bez petih mest“? Mislimo si stavek: bojevali so se „na peti mest“; z mestnikom „peti“ je slovniški izrazeno razmerje med bojevanjem (oziroma: bojevniki) in številom pet; vsak pa misli s tem stavkom na krajevno razmerje med bojevniki in dotičnimi mesti, ne številom; temu dobremu čutu pa je bila neizogibna posledica, da je beseda mesto stopila v mestnik: *bojevali so se na peti mestih; tako ujemanje samo v sklonu se nahaja že v stari slovenščini: inēmzt peti pľanitomzt, za: inēht peti planitzt; na tej stopnji so ruska izrazila: sz šestiju episkopy, sz šestju desjatkami kazami itd. in češka: desíti pannám decem virginibus (Mikl. IV., 478 — 479); 2 desítky se k 5ti desítkam přirází; 1 sto k osmi stům se přirází.

V izrazilu „na petih mestih so se bojevali“ je en člen ali ena osnova krajevnega razmerja dejanje bojevanja ali bojevniki, druga osnova pa ni več število; odstopilo je to veljavo „mestom“ kot nek accedens; accedentia pa so tudi vsi prilastki, posebno pridevniški, zato se je števnik poenačil pridevnikom tudi na obliko: na petih mestih, kakor na lepih mestih.

Vsled tega razvoja se je izgubila stara samostalniška ednina: peti, peti, pri peti, s petjo in se nadomestila s pridevniško množino, ki pa ne izraža več pojma števila, ampak accedens štete reči.

Če hočemo izraziti razmerje do kakenga števila in v ta namen rabiti števnik v različnih sklonih ali ga sklanjati, potem nam nedostaje sklanje: stara edninska sklanja se je izgubila, nova množinska ne ustreza misli.

Številni pojmi ali neimenovana števila ter razmerja med njimi so predmet abstraktnega štetja in računanja; za abstraktno štetje in računanje z neimenovanimi števili torej nimamo več sklanje.

Čehi tudi v tem primeru lahko sklanjajo svoje števnike, ker imajo edninsko abstraktno sklanjo: po devíti, doplníme 7 do 13 6ti (slov. *s šestjo), násobeni 11ti (množenje *z enajstjo); 24:6 se čte 24 deleno 6ti nebo 6 do 24ti, $\frac{24}{6}$ se čte 24 lomemo 6ti; po tem zgledu tudi: 4 násobeny 3mi, násobíme 4mi.

Tako računajo tudi Rusi: meždu desjatzu i dvadcatju budetz devjat drugih čisel. Odštevajo tako: 1 iz 8-mi (= vosmi) budet 7, tako tudi: iz 7-i, iz 6-i, iz 5-i; množijo tako: semju 4 = 28, semju 5 = 35, ali triždi 7 = 21; stavijo pa nalogo: 584 umnožit na 7, 5 umnožit na 3. Nadalje nahajam pri deljenju: 9 zaključaetsja vz 48-mi (= sorokà vosmi) 5 razt; pjatz vz tridecati sodéržitjsja šest razt. 6 bezt 4-hz (= četyrčhz) ravno desjati bezt vosmi. 16 otnositsja kz 8-mi takz, kakz 10 kz 5-ti. — Odin, dva, tri, četyrje se ravna jo po pet; zato: 1 iz 4-hz tri.

V slovenščini pa morajo biti števniki kot izrazi neimenovanih števil ne-sklanljivi. Vendar bi to deduktivno izvajanje bilo brez trdne podlage, če ga ne bi mogli nasloniti na empirske podatke.

Žal, da vir empirije tod slabo teče; zlasti za formalno množenje ne bo lahko najti v ljudski govorici primerov, ki ne bi bili iz šole. Odšteti od česa kaj, posebno pa množiti kaj s čim, to niso poljudni izrazi. Čehi pravijo poleg 4 násobiti 3mi tudi 4 vedeny do 3 in Rusi: umnožiti na tri, latinski: per, cum, in. Pri deljenju govore Čehi: deleno 6ti, 6 do 24ti; Rusi rabijo *vs* s petim sklonom.

Tem laže pa se opiramo na nedvomno domače izraze: do tri šteti, do pet šteti. Do treh, petih šteti, to bi bilo časovno določilo. Nadalje ni prezreti takih-le izrazov: šest do sedem metrov visok, dve do tri ure; v teh primerih ne kaže predlog *do* krajevnega bližanja, marveč duševno gibanje in ugibanje med številom 6 in 7; v Wolfovem slovarju nahajam sicer: 20 bis 30 izraženo z „dvajset ali trideset“ prav kakor v latinščini viginti *vel* triginta; vkljub temu pa imam tudi ono izraževanje za domače, prim. Pletersnika pod besedo do (b): do sedem ur hoda; tudi v tem izrazilu spada predlog k števniku, ne k samostalniku, kaže razmerje s številom, ne z urami, in števnik je neizpremenjen.

To izraževanje nam je kažipot za rabo števnikov pri računanju z neimenovanimi števili; množiti nam je tri s pet, deset s petnajst, pač tudi deset s štiri, tri, dve; štiri, tri, dve bomo ravnali po sledečih števniki pet, šest, kakor se nam to že kaže pri naših množilnikih: dvakrat, trikrat, štirikrat, ne: dvakrata, trikrata ali kaj takega, in v srbohrvaščini; samo „ena“ utegne biti izjema, pri tem števniku se namreč število štete reči ujema s številom pojma.

Pri ulomkih je stvar nedvomna: ena celina, tretjina; eno petino odšteti, z eno petino množiti itd. Namesto celina je primeren tudi celek kakor v češčini. Če hočemo imeti pridevnik, moramo rabiti ženski spol: ena cela kakor ena, dve, tri, štiri. Češki tudi berem: čislo sestávající z celyh a zlomků.

Algebrajski bomo z vsemi drugimi Slovani računali: *b* odšteti od *a*, množiti z *a* — brez sklanje; sklanjati teh števil morda sploh ne bi nihče izkušal, spodaj pa tudi pokažemo, da bi sklanja bila neumestna.

Izmed slovanskih jezikov imata češčina in ruščina prvotno, staroslovensko stanje, takisto tudi govorica preprostega naroda po mnogih krajih poljskih. Vendar je poljščina izvečine izgubila staro i-jevsko sklanjo, z njo pa sklanjo števnikov sploh ter rabi najrajša obliko pięciu po vseh sklonih, kadar se štejejo moške osebe, v drugih primerih le v 2., 3., 5., 6. sklonu, v imenovalniku in tožilniku pa pięć (Mikl. IV. 58). Poljščino bomo po takem primerjali s srbohrvaščino, ki pet sploh nič več ne sklanja; pri dva, oba, tri, četiri zastopa za predlogi tožilnik vse druge sklone: za dva, za tri, od dva do tri, tudi kadar je štetje konkretno: tražio sam ga u tri kuće, kod dvije sestre, stoji na dvije noge itd.; sklanjajo se le brez predlogov, „kad stoje sami bez ikakve druge riječi, koja bi trebalo da stoji s njima u istom obliku“

(Daničič; Oblici, 42). Če prav razumem Daničiča, misli tu na primere kakor nemški: mit vieren fahren, toda mit vier Pferden; vsaj tako je pri vseh števniki od tsi (= tri) in štiri počenshi v sorbsčini: z imenom štete reči se lahko rabijo brez sklanje prav kakor v nemščini, kjer se števniki (izvzemši ein, einer) ne smejo sklanjati s pridejanim imenom, le zwei in drei dobivata v 2. in 3. sklonu končnice tudi poleg samostalnikov, če ni pred njima druge krepko sklanjane besede: zweier Männer, zweien Männern, toda: dieser zwei Männer, diesen zwei Männern.

Kako se v sorbsčini abstraktno računa, mi ni bilo možno zvedeti; vendar utegne tudi to biti uravnano takisto kakor v nemščini, kjer se v abstraktnem štetju niti eins, zwei, drei ne izpreminjajo; to domnevam radi tega, ker se sorbski števniki, če se sklanjajo, pregibljejo kot pridevniki v množini (celo v 1. sklonu).

Gledé na to množinsko, pridevniško sklanjo sta si sorbsčina in slovenščina podobni¹ ter nekako v sredi med češčino in ruščino, ki imata staro edninsko, samostalniško sklanjo, in med srbohrvaščino in poljščino, ki izgubljata sploh vsako sklanjo.

Ali je imela srbohrvaščina kdaj sklanjo petih, petim? Kakor kaže poljščina, niti to ni potrebna stopnja do nesklanljivosti.

Med onima dvema skupinama se slovenščina že pri konkretnem štetju bliža skupini z nesklanljivimi števnik; že zgoraj smo navedli nedoločne števnik, potem besede: sto, tisoč, pol četr, ki se pri nas ne sklanjajo, pač pa v tistih slovanskih jezikih, kjer se sklanjajo tudi drugi določni števnik.

Kako da hočejo slovanski jeziki število precizno izražati kot pojem, se vidi tudi iz tega, da stavijo radi samostalniški distributivum, kadar ni navedena šteta reč: dvoje priobrétajé duas res acquirens (Mikl. IV. 66), slov. na dvoje razcepiti.

Števniki so sploh kaj radi nesklanljivi; v nemščini so kakor sploh v germanščini vsi števniki od fünf počenshi vedno bili brez sklanje (le imenovanik na *e* se je nahajal in se še nahaja in včasih dajalnik na *en*), Grimm, I. 760. Latinski glavni števniki od quattuor počenshi, grški od πέντε počenshi so nesklanljivi; vzrok za to mejo je isti, kakor smo ga zgoraj navedli za mejo slovanskih „nazornih“ in abstraktnih števnikov. Navadno se misli, da je ta nesklanljivost ostanek iz one dobe, ko še indogermanski pridevnik sploh ni poznal sklonov (Brugm. II, 474), baš radi nje da so slovanski jeziki pustili stare števnik od pet počenshi ter jih nadomestili s poznejšimi abstrakti (II, § 169.); toda tega mi ni še nihče pojasnil, zakaj so baš *ti* pridevniki ostali brez sklanje: ker nimajo nič opraviti s kvalitetami niti v zmislu pridevnikov, niti na njih mesto stopajočih zaimkov. Če je vse to res, potem

¹ Prim. tudi edino njima lastno dvojino.

smemo trditi, da se zdaj v slovanskih jezikih ponavlja težnja indogermanščine pred tisoč in tisoč leti, težnja po nesklanljivosti števnikov.

V.

Če torej števnikov kot izrazov številnega pojma ne bomo sklanjali, katero sredstvo pa nam potem preostane za izražanje neizogibnih razmer med števili in drugimi predstavami? Pomagali si bomo s predlogi, ki služijo jeziku vobče za izgubljenost sklanja, ali pa pred števnike postavljali besedo „število“, na katere obliki se vidi razmerje — sklon: z deset množiti ali s številom deset. Le-tega pomočka se bomo posluževali, kadar naj bi števnik stal v katerem sklonu brez predloga, kar pa se ne primeri pogosto: številu 3 prišteti 5. Pri logaritmih menda ne pojde drugače: logaritem števila 247. Pri potencah si še lahko pomagamo: tretja potenca števila $5 = 5$ potencirano s 3, ali 5 tretje (potence) ali 5 k tretji. V česki aritmetiki berem: číslo 538 číslem 247 násobiti, in v hrvaški: broju 9 pribrojiti 4.

Slovniki bi to povedali: števniku smo dali pregubljiv prireden samostalniški prilastek; število pet je samostalniški s prilastkom kakor „stric Jože“.

Ali je res razmerje med pojmom število in pet isto kakor med predstavama stric in Jože? Čudno je vsekakor, da se v zadnjem izrazu obe besedi sklanjata: strica Jožeta, stricu Jožetu itd., v prvem pa se sklanja le prilastek.

„Stric Jože“ je zveza kakor „kralj Matjaž“, „car Lazar“; besede stric, kralj, car so prilastki besedam Jože, Matjaž, Lazar, omejujoč z novim znakom njih obširni pomen (obseg), determinujoč te besede; to so v logičkem zmislu sintetični izrazi, v psihološkem je to eno ime.

„Stric Jože“ ni taka zveza kakor „mesto Ljubljana“, „reka Drava“, „drevo lipa“; kajti o determinaciji ali sintezi tod niti v logičkem zmislu ni govoriti: mesto Ljubljana, drevo lipa ima isti obseg kakor Ljubljana, lipa; lahko bi mislili le na nekako analizo splošnega pojma mesto iz posebnega Ljubljana, ali pa rekli, da „Ljubljana“ determinuje „mesto“, da so torej „Ljubljana“, „Drava“ in „lipa“ prilastki; in res pravimo radi: ljubljansko mesto, lipovo drevo. Onih izrazov: mesto Ljubljana, reka Drava, drevo lipa ne smatram za posebno domače; narodna pesem sicer pravi: mest' Ljubljana bo pokraj'na; namesto „reka Drava“ se pravi samo „Drava“, ker je „reka“ odveč, namesto „drevo lipa“ le „lipa“ ali lipovo drevo. Trda se zdi mojemu ušesu sklanja: v mestu Ljubljani, trša nego: v reki Dravi, menda radi razlike v spolu.

„Stric Jože“ pa tudi ni taka zveza kakor „beseda Jože“, beseda Rim, ime Zalesnik, samostalniški „konj“, pridevnik „bel“, števniki „pet“, zaimek „ti“, glagol „plesati“, predstava, pojem „človek“ itd. Pri teh izrazih ni misliti na nobeno analizo niti na determinacijo. Ali dajejo ti prilastki novih pojasnil,

ali množe znake Jožeta, Rima itd. za enega, tako da dobimo iz razpola podrejeno mu vrsto? Nikakor ne; ti prilastki niso v nobenem zmislu determinacije, marveč modificirajo pomen svojega samostalnika, tako da ves izraz pomeni čisto nov razpol, ne pa kake vrste prvega; „beseda Jože“ ni več „Jože“, „števnik pet“ ni več pet, „pojem človek“ ni več človek; to so modifikantni prilastki; prim. „mrtev človek“, ki ni več človek; mrtev človek je = mrlič, „pojem človek“ misel; „števnik pet“ beseda.

Sklanjati kako besedo pomeni: o oni reči, ki jo znači, izreči različna razmerja, odnošaje ali relacije. Če pravim: besedo Jože, pojem človek poznaš, nočem trditi nobenega razmerja med teboj in Jožetom, ampak mislim na razmerje do besede, ki se glasi tako, do predstave, katere vsebina so znaki človeški; zato pa je treba to razmerje tudi le označevati na besedah: beseda, predstava, pojem itd., sklanjati le-te.

Kaj pa je „število pet“? Je li „število“ determinacija ali modifikacija? Če bi rekli: število trije, bi morali imeti „število“ za modifikacijo, kajti pri obliki trije mislimo na osebe moškega spola, število trije pa je gol pojem. Ali tako ne govorimo, pravimo le: število tri; tri nam rabi za ženski in srednji spol, obenem pa tudi za pojem, zato se nam beseda „število“ tudi zdi modifikacija. Tako bomo sklepali dalje: navadno se govori le o petih, desetih rečeh, kakor da bi ti števnik pomenili kako lastnost konkretnih reči; „število pet, deset“ pa ne pomeni nikakršnih reči niti njih „lastnosti“, in v tem zmislu je pač prilastek število modifikantno določilo, in je izraz „število deset“ različen od izraza: stric Jože.

Čisto modifikanten je prilastek število v izrazu število *a*, ker izpremeni glasnik v besedo za število, števnik. Pa če se tudi izpusti beseda število in se v algebri rabijo le glasovi (črke) *a*, *b*, *c* itd. brez atributa, je njih pomen vsaj v mislih, četudi ne z besedami modificiran, in bi jih bilo neumestno v računanju tako sklanjati, kakor se lahko sklanjajo s prvotnim svojim pomenom v slovnici: z v-om (ve-jem) se zatika zev.

* * *

„Izmed oblakov solnce zdaj zasije“

in na žveplo

„lepote svoje čisti svet izlije“ . . .

Radi tega ali kljubu temu niso komisariji mogli več brati. Kakor asirologi ob klinastih napisih in egiptologi ob hieroglifskih stebrih so si utrudili oko ob skrhanem kristalu in često jako nerazločnih črkah in številkah ter pustili za nekaj časa delo, pričakujoč podpore i od drugih strokovnjakov.

Književno poročilo.

Ocene.

Uvod v narodno gospodarstvo. Po Maurice Blockovi knjigi „Petit manuel d'économie pratique“ uredil Vekoslav Kukovec. V Mariboru, tiskarna sv. Cirila 1900. 16°. (Ponatisk iz „Popotnika“ 1899).

Dandanes Slovenci ne živimo več v naravnem gospodarstvu, kakor smo več ali manj živeli blizu do leta 1848; vsa Evropa je v denarnem ter industrijalnem gospodarstvu, torej tudi mi. Kmetijstvo samo, posebno pa primitivno ne, ne zadostuje nam. Plantažniki in veleposestniki v Ameriki, Rusiji in na Ogrskem posredoma v naše dežele cenejše zrnje dovažajo, nego je more naš kmet s svojimi priprostimi sredstvi pridelovati ali celo izvažati, dokler produktivnih ter eksportnih zadrug zanj ni. Vino-, sadje- ter živinoreja še pri nas tudi ni posebno razumno ali racionalno razvita, umetna obrt ter industrija je pa v povojih. In vendar živimo Slovenci v Evropi, v moderni Evropi, ki je gospa vsega svetovnega sejmišča, katera jemlje iz gospodarskih interesov v svojo posest Kitajsko, južno Afriko itd. Sicer se zdi, da je naša monarhija še primitivno-agrikolturna dežela; dozdeva se to res v toliko, v kolikor je zaostala za drugimi naprednimi državami, posebno za Anglijo, Nemčijo in Francijo. Dejstvo pa je, da je tudi Avstrija, in da smo z njo vred tudi Slovenci včlenjeni v moderno svetovno gospodarstvo; da ima Dunaj, Praga, Trst, Pešt, pa tudi Ljubljana znak svetovne ekonomije, akoravna ta mesta niso sami Londoni, kdo tega ne ve? Saj že celo naš kmet pije kavo iz Brazilijske in drugih tropičnih dežel, nosi obleko raznih snovij, katere so pridelane ne samo v čeških, ampak nemških ali celo angleških tovarnah, in trdi svoj kruh reže si slovenski proletarec z nožem, ki ima celemu svetu znano angleško trgovsko znamko „trade mark“. Slovenski meščan pa nosi pariške ali moskovske galoše in srka po večerih ruski ali kitajski čaj.

S kratka, vsa zemeljska obla postala je enotna gospodarska celota. Evropa izvažajo svoje industrijalne proizvode v daljne kolonije, iz katerih sebi privaja razno kolonijalno blago, surovine itd., zemlja je čudovit ekonomični organizem — in poedinec je celica, narod je člen tega organizma,

Ako pa smo celice tega organizma, moramo biti žive in životvorne celice, inace izumrjemo, in organizem nas odbacne iz sebe. Životvorni deli tega velikanskega gospodarskega organizma moramo biti pa le tedaj, ako funkcije njegove dobro razumemo, da zamoremo veljati kot močen, človeštvu potreben ud istega, in ako svoje ekonomične funkcije v soglasje spravljamo s svetovno-gospodarskimi.

No, Slovenci smo v gospodarskem oziru doslej pač slabo razumevali svoje razmerje proti temu gorostasnemu organizmu. Ako se reče, da je vsa naša država gospodarsko — vsled tega tudi kulturno — zaostala, zaostali smo izvestno tudi mi Slovenci. Naučili smo se v osrednji in južnovostočni Evropi moderno živeti, uporabljajoč proizvode svetovnega sejmišča; temu sejmu oddajali smo pa doslej prav malo našega trgovskega blaga, in vsled tega smo v neugodnih gospodarskih razmerah (ker brez kapitala) ter zaostali v Avstriji sploh, posebno pa v naših deželah, katere sicer imajo pogojev dovolj za gospodarski razcvet. Pospešimo pa zamujeno edino z marljivim delom, z vzgojo in izobrazbo.

Slovenci se morajo sistematično izobraziti in vzgajati, da postanejo deležni sadov svetovnega blagostanja in svetovne kulture in evo, te dni so nam dali prelepo začetno čitanko svetovno-gospodarskih nauk.

Naše učiteljstvo pozná že Block-Kukovčevó delo. Ali sedaj, ko leži v knjigi zbrano pred nami, je vredno, da razmišljamo nekoliko o njegovi važnosti.

Narod, kateri se boče prištevati k civilizovanim, in kateri noče poginiti, potrebuje sistematične izobrazbe. Temeljnega pomena za omiko poedincev je njih obitelj, posebno roditelji; saj je znano, da se mnoge, dobre in slabe lastnosti (to je bistvo „podedovanega ali izvirnega greha“) starišev podedujejo na otroke, in da so prvi vtiki deteta takorekoč v naročju matere često odločilni za vse življenje bitja. Ali v naših razmerah obitelj ne zadostuje pri vzgoji in izobrazbi poedincev in narodov; šola postala je neobhodno potrebna: učitelj mora dopolnjevati vzgojo in izobrazbo starišev, obitelji in družbe.

Poslednji cilj vzgoje kaže nam etika ali morála: kolikor možni popolni razvoj vseh, telesnih in duševnih sil človeških, v katerem razvoju obstoji naša sreča, je čini poslednji cilj, sploh cilj našega življenja. Sredstva pa, ki vedejo k temu cilju, daje nam v prvi vrsti psihologija ali dušeslovje.

Dandanes mora najpriprostejši človek znati čitati, pisati in računati; teh primitivnih in še mnogo drugih kulturnih pripomočkov vsakdo potrebuje v prvi vrsti v gospodarskem boju.

Ni nam treba na dolgo in široko razkladati; navaden pogled na našo družbo prepriča nas, da glavne skrbi človeške so posvečene zavarovanju gnotne eksistence. Ekonomično blagostanje je prvi pogoj etičnega in kulturnega blagostanja narodov; in ako boče šola ovi svoj najvišji etični cilj doseči, pripravljati mora zarod gotovo tudi za gospodarsko blagostanje.

Naj nihče ne poreče, da etika nima ničesa opraviti z gospodarstvom. Ni treba biti materijalistom, da se prizna, da je etika z ekonomijo v ozki zvezi; demoralizovan narod tudi propade, in narobe, gospodarsko slabi narodi ne morejo bogvé kako moralni biti, ako je vzrok njihovega uboštva v njih samih in ne v elementarnih ali premogočnih zunanjih socijalnih silah. To je razvidno. Saj je vzrok narodnega bogastva marljivo in razumno delo, poštenost, štedljivost in energija volje, lastnosti, ki so mogoče le pri razumno in etično vsovršenih posameznikih in narodih. In k tako vsovršenim ljudem mora vzgajati šola mladi zarod; stara trojica sama: čitati, pisati, računati, ne zadostuje več; šola mora pripravljati narod med drugim še posebej za gospodarsko delavnost, ona mora pripomogati, da narod brž ko brž najde svoje vredno mesto v svetovnem gospodarstvu.

In tu je slovenski šoli kakor navlašče podano izbornó učilo, Block-Kukovčev „Uvod v narodno gospodarstvo“. Težko bi bilo v vsej svetovni literaturi te stroke kaj za naše razmere prikladnejšega najti, kakor je ta Blockov „Uvod“.

Block je eden največjih učenjakov narodnogospodarskih vsega sveta. Bil je visok uradnik v francoskem poljedelskem ministerstvu in v statističnem birô-u v Parizu, stopil pa je zgodaj v pokoj, da bi se mogel čisto posvetiti znanosti. Napisal je mnogo učenih narodnogospodarskih del, ki so vzbudili pozornost vseh strokovnjakov. Še sedaj piše starček, ki slavi ravno sedaj, 18. februarja svojo 85letnico, politično-ekonomične referate v pariški mesečnik „Journal des Économist“.

Block pa ni pisal samo učeno, ampak umel je pisati tudi popularno, česar ne umi vsak učenjak. Najboljši dokaz te posebne lastnosti našega velikega učenjaka je omenjena njegova, sedaj Slovincem pristopna knjižica.

Blockov „Uvod“ je namenjen najprej za narodne šole. Francozi so se že davno naučili ocenjati važnost narodnogospodarskih nauk za vzgojo in blagostan ljudstva ter so v ljudske šole uveli poseben predmet: instruction civique (državlanski pouk), v katerem dobijo učenci prve in najpotrebnejše pojme, ki jih mora imeti vsak naobražen državljan o ustavi, upravi, ekonomiji itd. No, pri nas tega predmeta v narodnih šolah še ni, a vkljub temu bodo naši učitelji mogli Blockovo knjižico tudi v šoli dobro ter z uspehom rabiti.

Iz psihologičnega in metodičnega stališča je Block-ovo delo naravno neprecejljivo, pravo mojstersko delo. Najbolj zapletena vprašanja politična-ekonomična se tu tako priprosto razvozljavajo, da jih res mora dete razumeti; da: Block-ov „Uvod“ je zrel sad praktičnega dušeslovja.

Iz pedagogičnega stališča je to delo prevažno posebno za nas, ker tako lepo navaja k narodnogospodarskim krepostim (in h krepostim sploh), kakor so pridnost, štedljivost, treznost, gospodarska razumnost, špekulacija itd., lastnosti, katerih Slovenci v izobilju žalibože nimamo; katere si pa pridobiti moramo, ako nočemo izginiti iz površja zemeljskega.

Celó teoretični naobrazenec v tej stroki najde tu mnogo zanimivega; marsikaj stopi mu v novi luči in v prijetnih barvah pred oči.

Da pa je kot katekizem narodnega gospodarstva Block-ova priročna knjižica za naše ljudstvo prepotrebna, ni sila posebej naglašati, in sledi iz tega, kar se je gori reklo.

Kar se poedinosti tiče, odkazujem na svoj referat v „Slov. Narodu“ z dne 1. februarja t. l. in sl.

Cena slovenske knjige je tako skromna, da si jo pač skoro vsakdo lahko kupi; francoski original ima dvojnato ceno!

Ni dvoma, da bodo napredni in za blagor naroda idejalno vneti slovenski učitelji z veseljem segli po prelepi knjigi in jo, še bolj pa njene koristne nauke, razširjali med našim v tem oziru pouka prepotrebnim narodom.

Naj nam marljivi gospod prelagatelj po navodilu v svetovni literaturi orijentovanega gosp. dr. Turnerja še več tako izvrstnih del poda, kakor je Blockov „Uvod“, za kar njima bo naš narod izvestno hvaležen!

Dr. Ivan Zmavc.

J. Ciperle, Kranjska dežela. Ljubljana 1899, založil pisatelj, tiskal R. Milic, 96 str. Cena 1'60 K. — Knjiga je razdeljena tako-le: Zgodovina, lega, tla kranjske dežele; Kranjske vode; Podnebje kranjsko; Statistika; Krajepis. Gospod pisatelj sam povdarja v „Predgovoru“, da je „z največjo pozornostjo opisal krajepisni oddelek“, in res obsega ta 59 strani, torej skoro dve tretjini cele knjige, docim ima pravi zgodovinski pregled le dobrih šest strani. Dalje zatrjuje, da je postavil na odlično mesto poglavje o jezerih in o podzemeljskem svetu kranjskem. — Toliko o osnovi knjige.

Kdor je knjigo prečital, je koj zapazil, da je namenjena v prvi vrsti kot nekako ljudskošolsko učilo, t. j. kot nekaj pripomoček ljudskemu učitelju, ki naj mu služi kot svetovalec in zaslonbeni avtor pri poučevanju

domoznanstva. V tem obziru pa bi bilo treba nekaj več točnosti in gotovosti. Ker gospod pisatelj zagotavlja, da ima še dosti gradiva nabranega, in ker upa, da se mu ponudi še prilika, da spiše pozneje obširnejšo knjigo; zato ga opozorimo tu na nekatere napake in nedostatnosti, katere naj popravi ali odstrani v bodoči izdaji, in potem bode smel gotovo ponosen biti na svoje delo.

Stari čolni, ki so se našli v barju, niso pravi „čolni“, nego samo trupine (Einbäumler). — Pravljica o Jazonu nam ne „piše“, ampak pripoveduje. Rašec, ne „rašek“. Avgust je utemeljil Emono leta 34. (ne 30.) pr. Kr. „Struge“ je tiskarski pogrešek, mesto stroji. Santicum ni stal na mestu sedanjega Kranja, nego pri Sv. Martinu blizu Beljaka; a Neviodunum ne pri Vihrah, ampak pri Drnovem. Rimske „Magnanije“ noben rimski potopisec ne omenja. Postaja Ad Silanos ni bila v Idriji, nego v gorenji Soški dolini. Drug sv. Mohora se je imenoval Fortunat in ne Felicijan. V dobi ljudskega preseljevanja niso pridrli najpoprej Huni na Kranjsko, nego Zahodni Goti. Slovenci niso še le na Koroškem sprejeli tega imena. Stavek „Franki so razkrojili staro Karatanijo na več mark“, ni zgodovinsko resničen. Leta 876. še ni bilo posebne (nove) koroške vojvodine. „Franki“ (davki) niso dobili svojega imena od Frankov, nego od francoskih frankov (frances). Zakaj se ni omenilo podelitve škofje Loke in Bleda tujim škofijam? Kranjsko je dobil oglejski patrijarh l. 1077 (ne 1071). Končnica Epenstajnar se pač ne prilega poslovenjenemu imenu. „Habsburžani“ so dobili Devin in Prem še le l. 1465 (ne 1366, ali pa 1492). Po smrti zadnjega Ortenburžana so dobili njih kranjska posestva Celjani, a ne Habsburžani.

Pri oddelku „Tla kranjske dežele“ čitamo mnogo izrazov (pogričje, skupek, goratina, ponikovalci, zlepljenci, povodnje), ki niso znana slovenski terminologiji. In vendar mi potrebujemo stalnih terminov! Formula, kako se proračuni obsežnost razgleda, naj bi se bila postavila pod črto. Dvomim, da bi bila oblika Oselica pravilna. Od kod se ve, da je stal na Sv. Ožboltu „tempelj“ paganskih Slovencev, če ti zidanih svetišč še imeli niso? Ali se nahaja gora Goljak res nad Vojskim? Na specialni karti ga ne najdem; pač pa je znan Goljak v Trnovski planoti. Tudi imenujemo vse hribe nad Šebrelji s splošnim imenom Golci. Pri Ratečah ni nikakršnega „sedla“, ampak le preval. Za „Ljubljansko ravnino“ je vpeljal že Simony pojem Gorenjska kotlina. Pri Kamniku ni bilo v zgodovinskem času nikakšnega jezera več. Zakaj se prištevajo Gorjanci k „severovzhodnemu delu dolenjskih tal“, in zakaj ne Logaška planota k „notranjskim tlem“? Z izrazom „Pivka“ je premalo povedano; mora se reči Pivška planota. Snežnik ni „pogorje“, ampak gromada.

Pri oddelku o „Kranjskih vodah“ bi bilo treba najpoprej natančno opisati razvodnico med Jadranskim in Črnim morjem; potem med Dravo in Savo; med Savo in Krko ter med Krko in Kolpo. Ravno poslednje razvodje (okoli Dobropolj, Velikih Lašč in Ribnice) je precej neznano in treba ga pojasniti. „Fabulo“ o toku gorenje Soče v Nadižo smo že davno pozabili. Reka ne teče pri Trebičih „nad zemljo“, ampak na dnju jame. Pri Radovini(!) bi se bil moral vendar bolje opisati glasoviti predaselj (tesni, die Klamm) Vintgar, ki je postal v zadnjem času pravi biser kranjske dežele (omenjen je še le na str. 48). „Mednanski grič“ menda ne govori nihče, ampak le Medenski klanec. Unec je ime vasi (Maunitz), a ne reke, ki so pri nas ženskega spola. Sava ne izvira „v Planici“, ampak visoko gori pod

Ponco. Poznamovanje „Lacus auriacus“ (Bledsko jezero) je izmišljotina, ki je iz tega nastala, da imenujejo Nemci bližnjo vas Zagorico „Auritz“. Mesto „voklo“ gre pravilno pisati lokev; izraz „mlakuža“ je trivijalen. Pri Kranjski gori ni nikakšnega jezera, ampak le umetno zaježena voda, ki se bo pa kmalu odtekla.

Trditev, da spada cela kranjska dežela pod eno škofijo, nikakor ne stoji. Že gospod pisatelj sam omenja pri Davči (56), da spada del te občine cerkveno tudi pod Novake, ki so pod goriško nadškofijo. Znano je tudi, da sega v Kokri ljubljanska škofija še čez koroško mejo. Vasi Trpčane in Kuteževo pri Ilirski Bistrici; potem Vreme, Famlje in Škoflje blizu Škocijana spadajo pod tržaško škofijo. In naposled, ali spadajo kranjski drugoverniki tudi pod ljubljansko škofijo? Kranjski unijati imajo menda svojega škofa v Križevcih, pravoslavni pa v Zadru(?).

Ljubljana ne stoji povsodi 298 m nad morjem, nego na mestnem trgu n. pr. le 292. Občina ima sedaj po inkorporaciji dela Šiške in Udmata v. č., nego 34 km². Zidovi rimskega tabora Emone se vlečejo na dolgo 510 m, a na široko 420 m. „Trg“ so imenovali Slovenci središče vsake župe, tako n. pr. tudi vipavske. O templju „Herkula Saksana“ v Šiški, „Cerere“ v Št. Vidu, „Karnije“ v Gamelnjah itd. velja to, kar o drugih podobnih zgodovinskih izmišljotinah. V šišenski „Jami“ niso imeli Turki nikoli svojega tabora, ampak jama je napravljena zaradi ledu. „Peterbenk“ je le risar napačno zapisal, mesto Jeterbenk; nemški pa se je imenoval „Hertenberg. Härtenberg“ (od rt, arto) in nikoli Hirtenberg. „Vižmarje“ je dobilo svoje ime od posestnika Vižmarja (Vidmarja?), ki se je nemški imenoval Weismann, torej kraj „Weismannsdorf“ (Mitth. d. Mus.-Ver. f. Krain, 1891, str. 70). Slike v Skaručini je popravil Alojz Šubie. V VI. in VII. stoletja niso več ljudje stanovali na gradiščih. Nikjer nisem našel, da bi bil na Medenskem hribu stal kak grad, bržčas pa kako gradišče. Na stran 44. spada proga Medvode-Škofja-Loka (str. 50.) in Škofja Leka-Kranj, ki je natisnjena na strani 56. Kranjčani niso imeli kake posebne „pravice“, uradno v slovenščini občeovati, nego je to čisto naraven zakon. Ali je res pivovarna v Kranju že od l. 1653? Pri „Pustem gradu“ mora stati tudi nemško ime Wallenburg in omeniti je treba tudi „pesnikovo skalo“ Vidovec, ker se ta z železnice lepo vidi. Izraz „hrvaško jeklo“ je v zgodovini neznan, pač pa noriško jeklo. „Vožca“ je gotovo le dijalektično zapisano. „Vrško sedlo“ se imenuje pravilno Vršič. Na gradu Weißenfels so sodili le cestne roparje tudi s koroške strani. Bakra niso kopali „na“ hribu Škoflje, ampak pod njim. Čipkarija ni mogla cveteti v Idriji že l. 1470, ker takrat je bilo v vsej dolni le kakih pet, šest drvarskih rodovin. Župnija „Pri Fari“ ni bila ustanovljena še le l. 1580. nego je obstajala gotovo že v drugi polovici XV. stoletja. Goljak je visok 1496 m. Jama v Crngrobu ni služila roparjem v skrivališče, nego izkopana je bila za to, da so divjo zverino v njo lovili. Adrgas ne prihaja od „Hadergasse“, nego od „Zadrga“. Nemci so pa smatrali prvi Z kot predlog z', zw' (v) in sato ga izpustili kakor pri Zaspu, Zagrebu itd. Zakaj se bližnja župnijska vas Cerklje tu ne omenja? Saj bi se potem prihranila črta Kamnik-Kranj, str. 68. Tudi pri Sv. Katarini manjka zgodovinsko važen pristavek v Lomu.

(Konec prih.) S. R.

Razgled.

Svetovna razstava v Parizu.

Le še malokrat bo spremenila bledolična Selena svojo krinko in v deželi chica in bel-esprita bodo klicali navdušeno „bienvenue!“ tēmi tujcev, ki bodo hiteli izza vseh gub obširnega plašča matere Geje, da si ogrejejo v žarišču človeške prosvete svojega duha. Ob bregovih reke Seine, od Place de la Concorde pa do Trocadéro in do Martovega polja, je vzkliklo novo mesto, obširno po obsegu, bajno po krasoti in pestro v svoji arhitekturi grandioznih dvorcev, paviljonov in kioskov. Na Martovem polju, poleg Eiffelovega stolpa, pa je pripravljena krasna stavba, da razlože po njej vzgojevalci in učitelji človeštva očitne znake svojega delovanja. Ta vzgojnonaučni del razstave bo obsegal 6 skupin: razstavo ljudsko-šolskega in nadaljevalnega pouka, razstavo srednješolskega in višješolskega pouka, in poslednjič izložbo o vzgoji umetniški, tehnični in narodnogospodarski.

Razstava ljudsko-šolskega pouka bo razvrščena zopet v šest skupin. V prvi izmed njih, v skupini osrednje šolske uprave, se bodo razstavili: zakoni, reglementi in cirkularji, zadevajoči narodno izobrazbo; poročila o delovanju „Višjega sveta“ pri naučnem ministerstvu; podrobne statistične razpredelnice o povzdigi narodne prosvete; katalogi knjig, nahajajočih se v šolskih knjižnicah; poročila občne inspekcije o položaju in razvoju šol; zborniki programov, uvedenih in predpisanih po mestniholah; poročila okrožnih nadzorikov o razvoju narodne šole in narodne izobrazbe v posameznih departementih, počenši od 1870. leta; zborniki vprašanj, o katerih se je razpravljalo pri učiteljskih shodih, in poslednjih samostojna dela narodnih učiteljev.

V naslednjih dveh skupinah bo razvrščeno vse, kar se tiče ljudske šole, n. pr., črteži, fotografske slike in modeli šolskih stavb s podrobnim opisom njih higijeničnih naprav in njih notranjega ustroja; učni načrti za posamezne mesece in za četrletja; eksemplari razne šolske opreme; fotografske slike gimnastičnih iger, opravkov v delavnicah za ročna dela in drugih sličnih opravkov; poročila učiteljev o delovanju v šoli in o metodah, po katerih so poučevali; zapisniki o skupščinah učiteljskih društev; pismena in ročna dela učencev; razpredelnice rezultatov, povodom prehodnih izpitov, itd., itd.

Četrta skupina bo posvečena specialno višjemu ljudskošolskemu pouku. Ta izložba bo uravnana po istem načrtu, kakor ona za navadne ljudske šole, in obeta mnogo zanimivega, ker so baš višje ljudske šole dosegle za poslednjih let ogromne uspehe in ker so merodajni krogi nabrali dokaj izvanredno zanimivih del, tičočih se sodobnega stanja letih zavodov, in njih pomena v ustroju narodnega in srednješolskega pouka.

V peti skupini bode zbrano, kar zadeva učiteljske seminarije. Tu bodete naleteli na podrobne opise učiteljišč sedanjega ustroja in onih izza preteklih dob, z njih proračuni, statistiko, programi in sploh z vsem, kar more pojasniti notranje šolsko delovanje: pismene naloge dijakov iz vseh predmetov, opisi metod iz raznih strok, poročila dijakov o domačem čitju in o utiskih, ki so jih povzročile lete knjige, itd.

Šesta skupina, poslednjič, bo obsegala vse zanimivosti pouka in vzgoje, ki se vrši po dokončani šolski dobi, kakor statistični razgled večernih šol po posameznih departementih ter obzor čitanja in predavanja za priprosti narod, raznovrstne pismene naloge gojencev, obrabci njih ročnih izdelkov, fotografske slike iz večernih šol, učni pripomočki za nadaljevalne šole; pregled po departementih z ozirom na izposojene knjige, poročila o šolskih blagajnicah in hranilnicah za gojence ter v njih medsebojni samopomoči, izvestja o poletnih kolonijah in o delovanju asociacij, v katerih so združeni iz šole izstopivši učenci.

Poleg teh skupin, — v katerih se bo pravzaprav razvrstilo le gradivo o oficialno-narodnem pouku —, še bode razložilo nebroj zasebnih in raznovrstnih strokovnih šol svoje proizvode. Vse zanimivosti, nanašajoče se na lete šole, kakor tudi na srednje in visoke

šole, se bodo razstavile po sistemu kakor za ljudske šole. Sploh pa je namen organizatorjem naučnega dela razstave, da poučijo zanimajoče se kroge o uspehih, katere je dosegel pouk zadnjih 20—25 let in da pokažejo svetu v pravi luči šolsko delovanje v posameznih departementih in sploh po vsem Francozkem.

(Konec prih.)

Pedagoški paberki.

Splošne in meščanske šole na Nižje-Avstrijskem. Po poročilu deželnega šolsk. sveta na Nižje-Avstrijskem je bilo 1897.—98. tam 149 meščanskih šol (74 deških, 75 dekl.). Ljudskih šol je bilo 1563, in sicer 189 deških, 184 dekliških, 1190 meščanskih. Celi dan se je poučevalo na 1399 šolah. Na 1533 šolah se je učilo nemški; na 10 češko-nemški. Zasebnih šol je bilo 108, in hodilo je v nje 12.870 otrok. V občne šole je prihajalo 389.245 otrok. Izdalo se je za šolo izven Dunaja v l. 1898. 3.590.843 glđ., na Dunaju 4.791.240 glđ.

Šolstvo na Finskem. V svojem spisu „Finlandia“ prinaša B. Koskowsky sledeče podatke o finskem šolstvu: Ljudske šole v mestih na Finskem se razločujejo od onih v vasiških občinah. Vsako mesto je dolžno vzdrževati toliko šol, kolikor jih zahteva število 7- do 14letnih otrok. Od l. 1870. naprej imajo vsa finska mesta dostatno število šol, ki se delé na dve kategoriji: nižje (lägre folkskolor) za otroke v starosti 7—10 let, in višje (högre folkskolor) za otroke od 10—14 let. V nižjih šolah se poučujejo dečki in deklice skupno, v višjih oddeljeno. Na višjih stopnjah se razlaga izvanredno tudi o rokodelstvih in o vrtnarstvu, dekletam pa o pažnji na otroke. Mestne šole vzdržujejo mesta sama, a dobivajo zato po zakonu iz leta 1886. tudi deželno podporo v visokosti četrtnine vseh izdatkov za šolo, ki jih ima mesto.

Organizacija ljudske prosvete je po vaseh popolnoma druga. Občine namreč vzdržujejo le višje ljudske šole; prvi pouk poskrbê ali starši, ali pa starejši člani rodbine. Za tiste otroke, ki nimajo priložnosti se naučiti doma čitati in pisati (n. pr. za sirote ali otroke onih staršev, ki sami ne znajo čitati), so urejene večinoma potovalne šole. Ustanavljanje šol na deželi ni bilo zahtevano. Leta 1866., ko se je izdal šolski zakon, je bilo splošno mnenje, da je nemogoče uvesti obiskovanje šol kot dolžnost. Bili so vsi prepričani, da se ta stvar prirodnim načinom, z ostalim razvojem, bolje razvije.

Toda spoznalo se je, da brez sile ne gre. Leta 1894. je predložilo nekoliko poslancev deželnemu zboru peticijo, da bi se tudi vaše občine prisilile zgraditi šole in jih vzdrževati. L. 1897. se je sprejel primeren zakon. Maksimum oddaljenosti do šole je 5 km. Občina mora staviti šolo, če se najde v primerni oddaljenosti 30 otrok; ako je več nego 50 otrok, mora občina skrbeti za drugega učitelja, ali odpreti novo šolo. Zakon pričakuje carjevo potrdilo. Siromašne občine dobe za zgradbo šol podporo. Zbor l. 1897. je v to naznačil 50.000 mark. Ta podpora se ne da samo občinam, ampak tudi vasem, celo tudi zasebnim osebam, ako hočejo staviti šolo. Podpora se ne more drugače odvzeti, kakor če pade število učencev na 15. Višje vaše šole so mestnim podobne. Privzemajo otroke od 9. do 12. let, ki znajo brati in pisati. Izkustvo pa je pokazalo, da je šola včasih prisiljena tudi privzemati takšne otroke, ki še ne znajo čitati in pisati. Da bi se hude posledice tega zmanjšale, se spremené pomladi in jeseni višje šole v nižje.

Šolsko leto ne sme biti krajše od 36 tednov, a vsak dan se mora poučevati 5—6 ur. Učenci plačajo za pouk najmanje 1 marko poluletno; polovico tega dobi učitelj, polovica pa pripade šolskemu zakladu; ubogi učenci in tisti, ki so od šole oddaljeni, so tega davka prosti. Pri nekaterih šolah se je ta šolnina odpravila; takšnih šol je bilo l. 1895. 22%. Internatov in stanovanj za učence je malo; učenci, kojih stariši stanujejo daleč od šole, navadno ostajajo pri kmetih, ki so bliže šole. Enkrat, dvakrat ali tudi trikrat na teden mora učitelj poučevati osebe, ki so šolo že zapustile in sploh one, ki hočejo

svojo omiko popolniti. Tako imenovani „dopolnilni tečaj“ se ustanavljajo po potrebi. V prvi polovici l. 1897. jih je bilo 49. Pri večini šol so male knjižnice, katere morejo vsi uporabljati. Vsaka knjiga, ki je cenzirana, more priti v te knjižnice. Kar se tiče čitanja in pisanja, to je dolžnost starišev po § 44. šol. zak. Potovalne in stalne šole se ustanavljajo za one otroke, ki se ne morejo naučiti iz katerihsibodi vzrokov pisati in čitati. Sedaj pa je statistika pokazala, da se uči v takšnih šolah več kot polovica otrok, da torej domači pouk vedno bolj izginja.

Kdor hoče postati učitelj, mora dovršiti seminar, ali mora kot samouk položiti izpit. Učiteljski dohodki so takile: Država plača l. 800 mark na leto. Ta plača se zvišuje s tremi kvinkvenijami po 10%; po 20. letu službe se zviša plača za 20%; 2. občina dopolnjuje to plačo, 3. stanovanje in kos zemlje. Začetnikučitelj ima torej povprečno to plačo: drž. plača 800 M., dopolnila od občine 200 M., šolnina 30 M., dobiček od polja 50 M.; vkupe torej 1080 M. Učiteljica ima nemara 450 M. manj. Po 30. letu službe gre učitelj v pokoj z vso poslednjo plačo; finski učitelj ne živi torej v Rrasnih razmerah, a vendar bolje, ko v bogatejših deželah. — Pridati še moramo, da je finski učitelj neodvisen in uživa občno spoštovanje.

Kronika.

Zavod za sine učiteljev narodnih šol je ustanovil minister Wlasicz v Pešti. Ogritudi že imajo zavod za sirote po učiteljih. — Ravno v Pešti so hoteli zmanjšati učiteljicam plačo. Proti temu predlogu pa je nekdo protestoval in zahteval, naj se rajši pridá učiteljem nekoliko plače. Toda tudi zato niso bili, ampak povzdignil se je tretji glas, ki je bil zato, da se vzame učiteljicam in da učiteljem. Pa tudi to ni šlo!

Nizozemsko. O božiču so zborovali delegati nizozemskih učiteljskih društev v Amsterdamu. „Zaveza učiteljskih društev“ sestoji po ravnateljskem poročilu iz 172 posameznih društev s 5940 člani. (Zastopano je bilo 132 društev s 188 delegati). V otvorilnem govoru je omenil dosedanji predsednik Severijn 25letni obstanek zaveze in poudarjal potrebo mogočne organizacije vesoljnega učiteljstva za doseg naznačenih smotrov. Pojasnil je, kakšen vpliv je imel na javnost dosedanji složni nastop učiteljstva. Učiteljstvo deluje za dva smotra: za javnega in učiteljskega. Javni smoter je tale: odstranitev stanovskih šol (Standenscholen, za vsak stan posebna šola), uvedenje zakonitega šolskega obiska, brezplačni pouk, hrana, zdravstveno nadzorstvo in zdravljenje učencev, poddržavljanje šole. Stanovske zahteve so tele: vpliv na upravo šolstva po učiteljskih konferencah, povišanje plače, pravilni advancement, pokojnina, prostost šole napram državnim in cerkvenim zahtevam.

Zase so nizozemski učitelji uredili sanatorij v Davosu, imajo podporno blagajno in posojilnico, svoje liste, in sedaj si ustanovijo še lastne knjigarne. Zbor je obsodil separatistiške nakane nadučiteljev in učiteljic, izmed katerih zahtevajo nekateri prejšnjo upokojitve. Predsednik je apeliral na vzajemnost vsega učiteljstva. Pri zboru sta bila navzoča dva zastopnika angleškega društva National Union of Teachers, ki sta izjavila v imenu 40.000 angleških učiteljev in učiteljic simpatijo delovanju in zahtevam nizozemskih učiteljev in označila kakor prejšnja leta iznova potrebo bratskega vzajemnega delovanja učiteljstva vseh narodov za skupni smoter v vzgoji človeštva, ki bode vedno najlepše delo in najčastnejši poklic izmed vseh zemeljskih poklicev. — Tako poroča Český Učitel. Dostavimo k temu le to, da nas napolnjuje z velikansko navdušenostjo misel, da se učiteljstvo po vsem svetu giblje in organizuje. Čegava je bodočnost?